

บทที่ 2

ประวัติชีวิตคุณครูละเมียด จิตตเสวี

คุณครูละเมียด จิตตเสวี เป็นบุตรของหมื่นอุดมโวหาร (เปรม สนวนรัตน์) และนางจิบ สนวนรัตน์ เกิดที่ตำบลบางขุนพรหม กรุงเทพมหานคร ปีมะโรง วันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2447 มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 1 คนคือคุณครูละม่อม ดุริยชีวิน

บิดาของคุณครูละเมียด จิตตเสวี เป็นผู้ที่มีความสามารถหลายอย่าง เป็นทั้งครูสอนเครื่องสายไทย เป็นช่างทำเครื่องดนตรีไทย ทำจะเข้และซอขายที่บ้าน บิดาคุณครูละเมียดนับได้ว่าเป็นนักทดลองค้นคว้าคนหนึ่ง ได้คิดค้นทำการทดลองแก้ไข ดัดแปลง จะเข้ส่วน “นม” ทำให้เป็นขานี้ออกเจาะทะลุตัวจะเข้ลงไป และอัดด้วยตะปูทองให้แน่น เพื่อไม่ให้นมจะเข้หลุดง่าย แต่เมื่อทำเสร็จแล้ว ได้คุณภาพเสียงไม่ดีจึงเลิกไป และทำการดัด “นม” ของจะเข้ด้วยชันอย่างเดิม ครูเปรม สนวนรัตน์มีความสามารถในการทำสายซอสายจะเข้ได้เป็นอย่างดี ในชีวิตวัยเยาว์นั่นเอง คุณครูละเมียดเริ่มเรียนเครื่องสายกับบิดา โดยหัดดีดจะเข้เป็นพิเศษ สามารถเล่นดนตรีได้ตั้งแต่อายุ 8 ขวบ¹

ชีวิตวัยเยาว์

เมื่ออายุได้ 9 ปี ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2456 คุณครูละเมียด จิตตเสวี ได้เริ่มเรียนหนังสือชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนราษฎร์แห่งหนึ่งใกล้บ้าน เมื่อสามารถอ่านออกเขียนได้ บิดาจึงให้ออกจากโรงเรียนมาช่วยงานดนตรีที่บ้าน ต่อมาได้ส่งตัวไปเรียนจะเข้กับหลวงว่องจะเข้รับ (โต กมลวาทีน) ระหว่างนั้นเอง ครูละเมียดได้เรียนและเล่นเครื่องสายไทยเป็นอาชีพตลอดมาจนมีชื่อเสียงว่าเป็นนักดีดจะเข้ฝีมือดีที่สุดคนหนึ่งของชาติ

¹ ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน, “เครื่องดีดของไทย,” ศิลปนิพนธ์ปริญญาบัณฑิตคณะนาฏศิลป์และดุริยางค์ วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา, หน้า 99.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 1 ภาพคุณครูละเมียด จิตตเตวี ถ่ายร่วมกับคุณครูละม่อม ดุรบชีวิน
และคุณครูแอบ ยวนวนิช

ที่อยู่อาศัย

บ้านของคุณครูละเมียด จิตตเสวี ในช่วงชีวิตทั้งหมดได้มีการย้ายถิ่นฐาน 2 ครั้ง โดยบ้านเกิดของคุณครูอยู่ที่ชอยวรพงษ์ติดกับชอยวัดใหม่อมตรส ช่วงกลางของชีวิตได้ย้ายบ้านไปอยู่ที่ชอยวัดใหม่อมตรส ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 พุทธศักราช 2485 - 2486 ได้ย้ายไปอยู่บ้านที่บางระมาด คลองซึกพระ บั้นปลายของชีวิตได้ย้ายไปอยู่ที่ชอยอ่อนนุช 30 กับหลาน ๆ และได้เสียชีวิตที่บ้านหลังนี้เอง

ในช่วงชีวิตของคุณครูละเมียด จิตตเสวี ตั้งแต่เริ่มต้นของชีวิตจนกระทั่งสิ้นชีวิต จะใช้ชีวิตอยู่กับน้องสาวคนเดียวของท่านคือคุณครูละม่อม ดุริยชีวินตลอด ไม่ว่า จะย้ายถิ่นฐานครั้งใด ก็จะไปด้วยกันสองคนที่น้อง ไม่แยกจากกันเลยจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต

บ้านเกิดของคุณครูละเมียด จิตตเสวี คือบ้านในชอยวรพงษ์ ของหมื่นอุคม โวหารหรือนายเปรม สวรรค์ผู้เป็นบิดา ด้วยความเป็นคนใจกว้างมีเพื่อนฝูงมากของบิดา ทำให้ต้องตัดที่ขายเพื่อนำเงินมายังชีพจนกระทั่งที่ในชอยวรพงษ์หมด ครอบครัวของคุณครูละเมียด จิตตเสวีได้ย้ายมาเช่าที่อยู่ในชอยวัดใหม่อมตรส และทำการปลูกบ้านขึ้นเป็น 2 หลัง โดยทำการปลูกบ้านหลังในซึ่งเป็นบ้านของคุณครูละม่อม ดุริยชีวิน น้องสาวคนเดียวของคุณครูละเมียดก่อน จึงปลูกบ้านของคุณครูละเมียดซึ่งเป็นลักษณะบ้านไม้ 2 ชั้น ในลำดับต่อมา ครูเปรมผู้เป็นบิดาของคุณครูละเมียด ได้มาเสียชีวิตที่บ้านชอยวัดใหม่อมตรสนี้เอง

ลักษณะบ้านของคุณครูละม่อมที่ปลูกขึ้นก่อนนั้น เป็นลักษณะบ้านไม้แบบโบราณ ชั้นเดียวได้ดูสูง จากบทความเรื่อง “พระภูมิ” ของนายชัชวาลย์ สิงหกละ บุตรชายของคุณครูละม่อม ดุริยชีวินได้เขียนลักษณะบ้านของคุณครูละม่อมไว้ว่า

เดิมผมอยู่กับแม่ที่บ้านในตรอกวัดใหม่อมตรส ตำบลบางขุนพรหม บ้านที่เรายู่เป็นบ้านไม้แบบโบราณ ชั้นเดียวได้ดูสูง เมื่อเด็ก ๆ ผมจำได้ว่ามีศาลพระภูมิอยู่ในบริเวณบ้านด้วย . . . บ้านเก่าหลังนี้ตั้งแต่ผมเกิดมาไม่มีการซ่อมแซมบ้านเลย บ้านไม้หลังนี้ จึงมีอายุไม่ต่ำกว่าหกสิบปี ฝาหูทั้งด้านนอกด้านใน ชั้นบนนอนได้บางห้องเพราะพื้นโหว่และฝนหยด เสาหู และขาหลายต้น

ทำให้บ้านเอียงมากแล้วจะล้ม เวลาเกิดพายุเราต้องออกไปอยู่นอกบ้านกันทั้งแม่ ทั้งลูกเพราะกลัวบ้านจะพังทับ²

ลักษณะบ้านของคุณครูละเมียดที่ปลูกขึ้นต่อมาจากบ้านของคุณครูละม่อมนั้น เป็นลักษณะบ้านไม้สองชั้นตั้งอยู่ในซอยวัดใหม่อมตรสเช่นเดียวกัน ปลูกอยู่ด้านหน้าของบ้านคุณครูละม่อม ซอยวัดใหม่อมตรสอยู่เชื่อมกับวัดอินทร์ ถนนวิสุทธิกษัตริย์ บางขุนพรหม กรุงเทพฯ เมื่อเดินเข้าซอยประมาณ 200 เมตร บ้านครูจะอยู่ทางด้านซ้ายมือ บ้านเลขที่ 158 ซอยวัดใหม่อมตรส ตำบลบ้านพานถม บางขุนพรหม พระนคร

อาจารย์พรณิภา บัณฑิตเสาวภาคย์ ได้อธิบายลักษณะบ้านของคุณครูละเมียดไว้ดังนี้

บ้านป่าเมียดเดินเข้าซอยไป จะอยู่ติดกันเลขกับบ้านครู เป็นลักษณะบ้านไม้สองชั้น เปิดหน้าต่างก็เห็นกันเลย จะเข้าทางวัดเอี่ยมก็ได้ หลังบ้านป่ามีโครงจะเข้เก่า ๆ วางกองเอาไว้เต็มเลย ด้านข้าง ๆ ของบ้านป่าจะมีสะพานเล็ก ๆ ไปด้วยด้านหลัง ก็จะเป็นบ้านป่าม่อม³ ระหว่างทางบ้านป่าเมียดกับป่าม่อมจะมีต้นราตรี ครูจำได้ว่าหอมมาก ข้างบ้านป่าเมียดจะมีซอยเล็ก ๆ เข้าไปอีกด้านหลังก็จะเป็นบ้านคุณสมพงษ์ พงษ์มิตร ที่เป็นคาราตลกนะ⁴

ม.ล.สุรภัย สวัสดิกุล ให้สัมภาษณ์ว่า “บ้านเป็นบ้านไม้สองชั้น อยู่ริมตรอกเลขบ้านท่านมีรั้วเป็นต้นพุระหง บ้านป่าม่อมก็อยู่ด้านหลัง คล้าย ๆ เป็นกลุ่มบ้านที่เป็นญาติกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² ชัชวาลย์ สิงหกละ, “พระภูมิ,” หนังสือที่ระลึกงานฌาปนกิจศพนางละม่อม ดุรยชีวิน, 29 ตุลาคม พ.ศ. 2522, หน้า 1.

³ ป่าม่อมคือ คุณครูละม่อม ดุรยชีวิน น้องสาวของคุณครูละเมียด จิตตเสวี

⁴ สัมภาษณ์พรณิภา บัณฑิตเสาวภาคย์, อาจารย์ประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ ๑, 17 พฤศจิกายน 2538.

ใครเข้าใครออกไม่มีประตูกันหรือ คุณเหมือนจะมีผู้หญิงเป็นรั้ว แถว ๆ นั้นเป็นพวก เครื่องสายจะอยู่ใกล้ ๆ กัน ไม่ไกลกันเท่าไร”⁵

พุทธศักราช 2485 - 2486 เป็นระยะสงครามโลกครั้งที่ 2 คุณครูละเมียดและครอบครัวได้ย้ายบ้านหลบสงครามไปอยู่ที่คลองชักพระ บางระมาด ต.สิงห์ ซึ่งขณะนั้นต้องเดินทางกันทางเรือ ลักษณะบ้านเป็นบ้านทรงไทยหลังใหญ่อยู่ติดกับคลอง อยู่ใกล้วัดเงินวัดทอง ที่ดินของบ้านหลังนี้เป็นของขุนสนิทบรรเลงการผู้เป็นสามี ในการย้ายถิ่นฐานครั้งนี้ ทำให้คุณชาญ สิงหลกะ หลานชายได้ไปทำการศึกษาชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดเงินวัดทอง ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับบ้าน เมื่อหมดระยะของสงครามคุณครูละเมียดได้ย้ายกลับมาอยู่บ้านที่ซอยวัดใหม่อมตรสตามเดิม

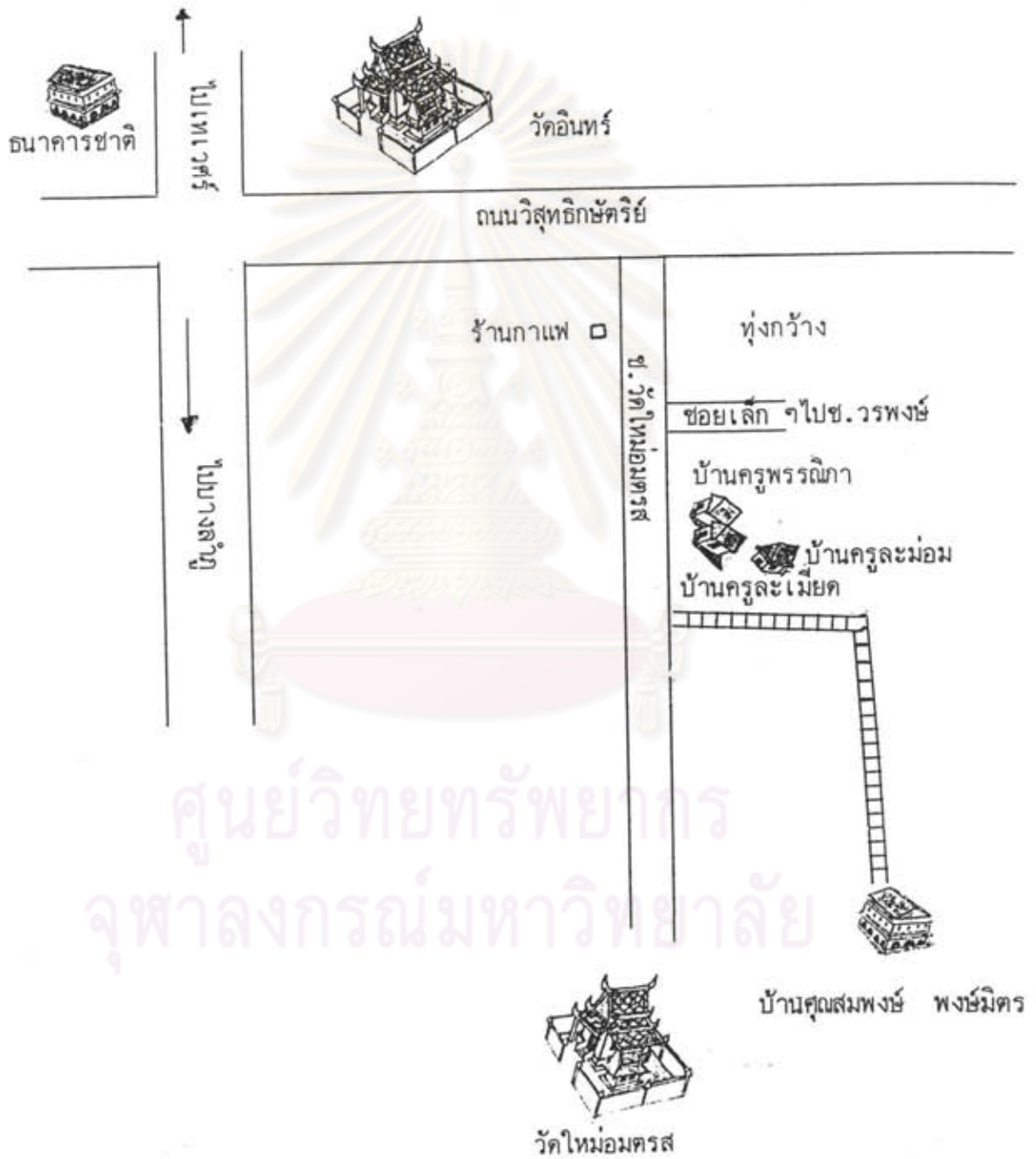
ต่อมาในบั้นปลายของชีวิต เจ้าของที่ดินที่คุณครูละเมียดเช่าปลูกบ้านในซอยวัดใหม่อมตรสนั้น ต้องการนำไปทำธุรกิจอื่นต่อ ทำให้คุณครูต้องย้ายบ้านอีกครั้ง มาอยู่บ้านเลขที่ 9/16 ซอยอ่อนนุช 30 ตำบลสวนหลวง เขตพระโขนง ซึ่งต่อมาเป็นเขตประเวศ กรุงเทพมหานคร จากการสัมภาษณ์คุณชาญ สิงหลกะ บุตรชายของคุณครูละเมียดได้เล่าว่า

พอเขาไล่ที่ เขาเอาที่ดิน ปัจจุบันนี้สร้างเป็นโรงแรม ผมก็ไม่มีเงินพอ เลขออกความคิดใหม่แม่ผมมาอยู่ร่วมกับบ้านป้า แล้วเอาบ้านข้างหลังแบ่งให้เขาเช่า นำเงินมาผ่อนที่ดินที่ซอยอ่อนนุชคือที่ปัจจุบันที่ผมอยู่ที่นี่ พอได้คำรื้อถอนที่ซึ่งก็ไม่เท่าไร เอมาสมทบกับค่าเช่า แล้วเอาโฉนดที่ดินเข้าไว้กับธนาคาร มาปลูกบ้านหลังที่อยู่ที่นี่ แล้วก็เอาไม้เก่าจากบ้านสองหลังนั้นมาปลูกด้วย พ.ศ. 2514 ผมก็ให้ป้ากับแม่อยู่ข้างล่าง คนละห้อง ห้องของป้าจะอยู่ด้านหลัง ให้อยู่ข้างล่างเพราะคนแก่ขึ้นลงก็ลำบาก⁶

⁵ สัมภาษณ์.ม.ล. สุรักษ์ สวัสดิคุณุล, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร , 10 พฤศจิกายน 2538.

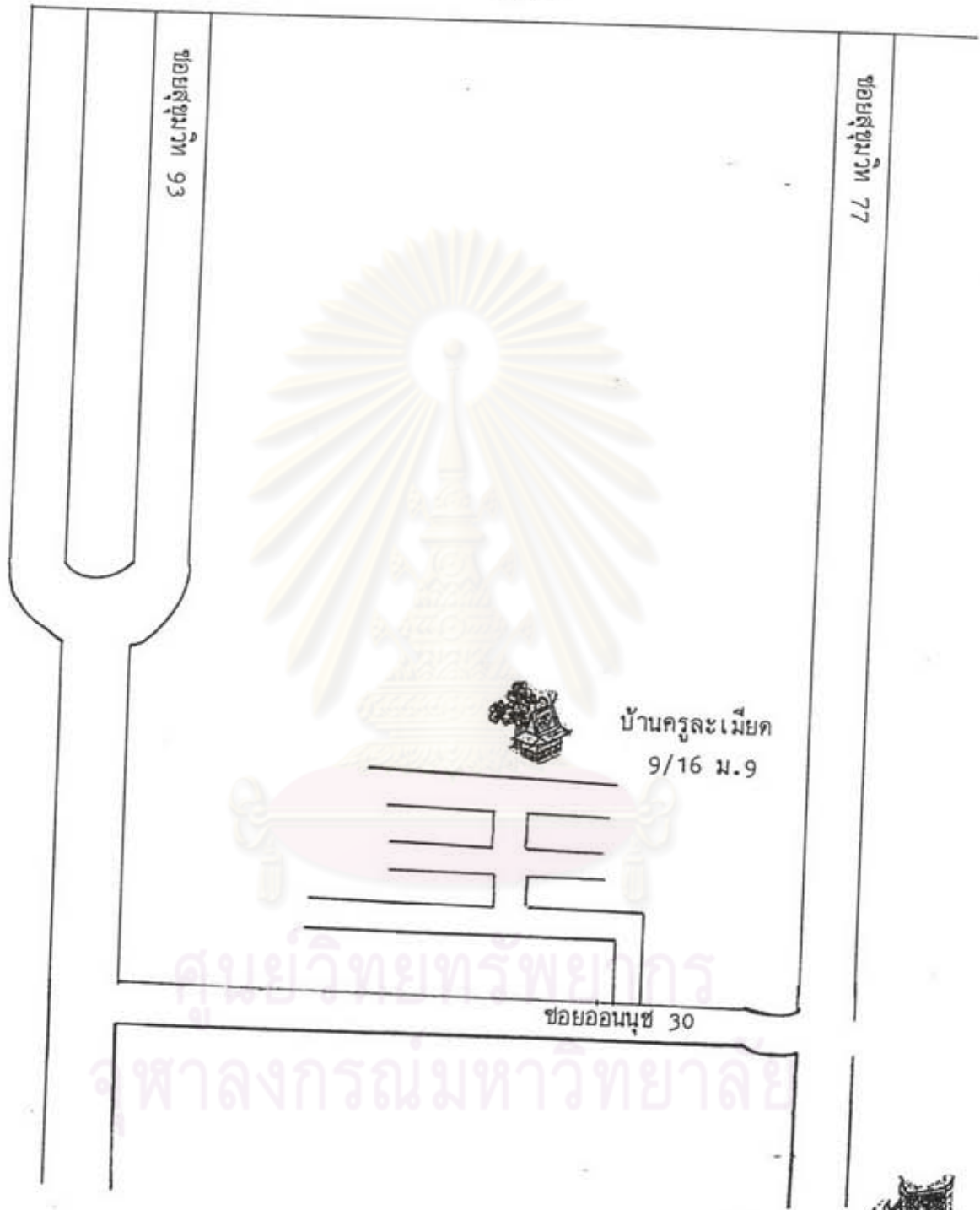
⁶ สัมภาษณ์ชาญ สิงหลกะ, บุตรชายคุณครูละเมียด ดุริยชีวิน, 18 ธันวาคม 2538.

บ้านข่อยอ่อนนุชเป็นบ้านที่คุณครูละเมียด อยู่กับคุณครูละม่อมและหลาน ๆ จนกระทั่งเสียชีวิต ปัจจุบันนายชาญ สิงห์กละและครอบครัวอาศัยอยู่

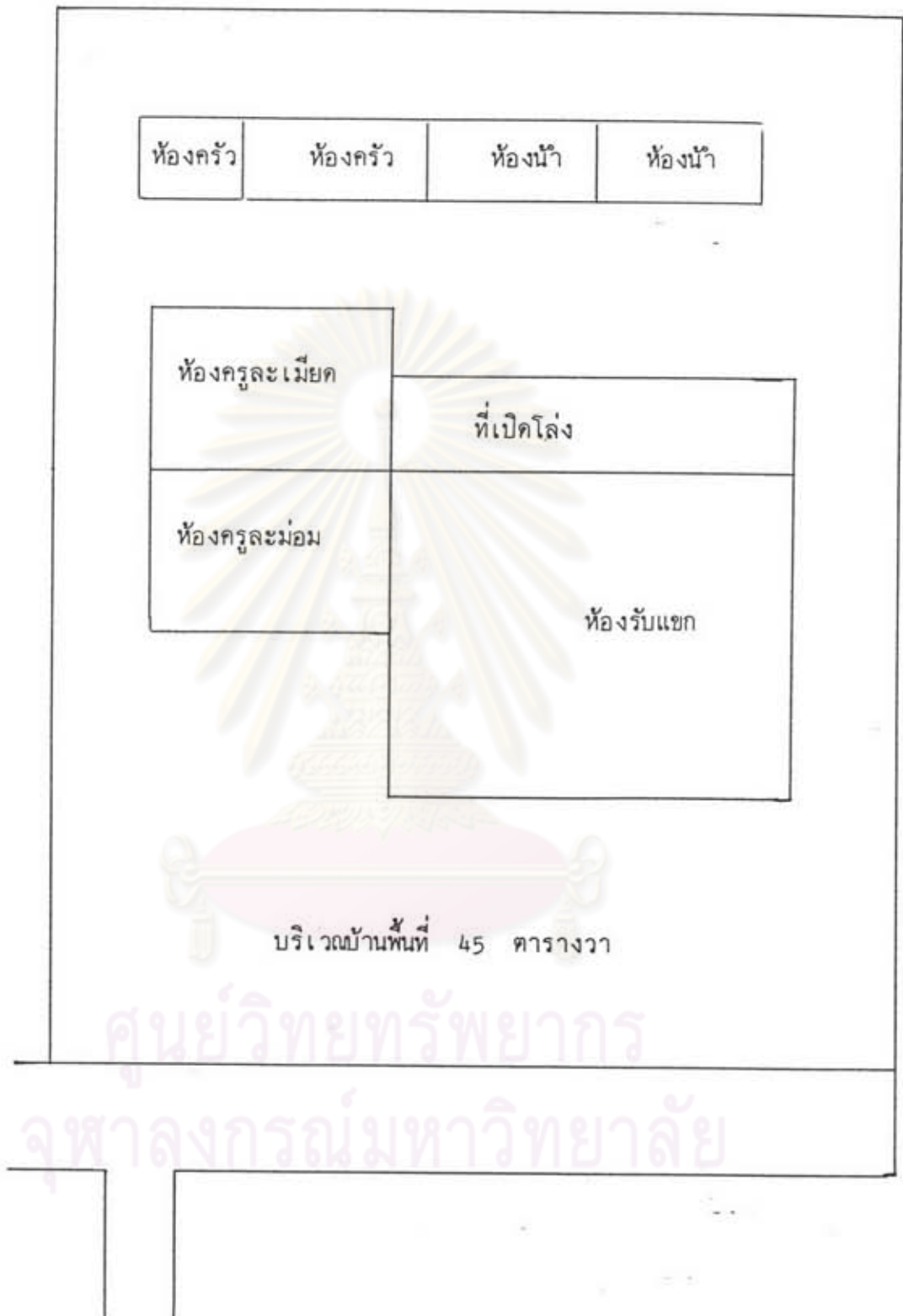
ภาพที่ 2 แผนที่ภาพบ้านคุณครูละเมียด จิตตเสวี ข่อยวัดใหม่อมตรส

ถนนสุขุมวิท

วัดยาง

ภาพที่ 3 แผนที่บ้านของคุณครุละเมียด จิตตเสวี ซอยอ่อนนุช 30

ภาพที่ 4 แผนที่จำลองบ้านชั้นล่างของคุณครูละเมียด จิตตเสวี ซอยอ่อนนุช

ลักษณะและอุปนิสัย

คุณครูละเมียด จิตตเสวี เป็นหญิงผิวคล้ำ รูปร่างใหญ่ ซึ่งมีลักษณะตรงข้ามกับคุณครูละม่อม ผู้เป็นน้องสาวคนเดียว ที่มีลักษณะขาว ผอมและสูง คุณครูละเมียด เป็นผู้มีความสุขภาพแข็งแรง ม.ล.สุรภัย์ สวัสดิศฤกุล ได้กล่าวถึงสุขภาพของคุณครูละเมียด “ป้าเมียดสุขภาพแข็งแรง พอเจ็บก็ไปเลย”

จากการบันทึกของคุณครูละเมียด พบว่าคุณครูละเมียดนั้นป่วยจนต้องเข้าโรงพยาบาล 2 ครั้ง ครั้งแรกคือวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2512 ณ วชิรพยาบาล ครั้งที่ 2 คือวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2513 ณ โรงพยาบาลศิริราช

คุณครูละเมียด จิตตเสวี นับเป็นศิลปินที่มีอุปนิสัยดีงาม ครูเป็นคนใจดี มีนิสัยโอบอ้อมอารีต่อทุกคน จากการสัมภาษณ์บุคคลรอบตัวคุณครูละเมียดหลายท่าน ได้แสดงอุปนิสัยของครูได้เป็นอย่างดี ดังจะกล่าวต่อไปนี้

พลโทวิจิตร จิตตเสวี ได้กล่าวว่า “อามีคนนะ อุปนิสัยเป็นครูตลอดมา ผมรู้สึกอย่างนั้น ผมเป็นหลาน ผมไม่ค่อยได้อยู่บ้านวัดราชาฯ แล้วอามีคนก็ไม่ได้อยู่บ้านวัดราชาฯ คิ้ว นาน ๆ ก็เจอกันที่ เท่าที่รู้อามีคนอุปนิสัยเป็นครู เมตตา กรุณา เพราะท่านเป็นญาติผู้ใหญ่ของผม เราเรียกอามีคนอย่างสนิทสนมอย่างเป็นอาเป็นหลานกัน”⁷

การสัมภาษณ์ ม.ล.สุรภัย์ สวัสดิศฤกุล ได้กล่าวว่า “ป้าเมียดเป็นคนใจดี บางทีแกก็ดำเรา บางทีพวกเราก็อีมเงินแกบ้าง แกสั่งสอนเหมือนลูกหลาน มีความเอ็นดู”⁸

อาจารย์จิรัส อัจฉรงค์ ได้กล่าวว่า

ครูละเมียด เป็นคนอารมณ์ดี เรื่อย ๆ ใจดี ไม่ดุเลย ผมไม่เคยเห็นท่านพูดว่าคนอื่นเลยนะ อุปนิสัยท่านก็เฉย ๆ ท่านมีหน้าที่คิดท่านก็คิดของท่านไป จะเข้ก็ไม่ต้องให้ใครมายก มาหามให้ ท่านหยิบเอาไปเองเลย เข้าเวยได้ก็ไป

⁷ สัมภาษณ์พลโทวิจิตร จิตตเสวี, บุตรชายพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี), 5 ธันวาคม 2538.

⁸ สัมภาษณ์ม.ล.สุรภัย์ สวัสดิศฤกุล, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 10 พฤศจิกายน 2538.

งานเลย จะเข้ตัวที่ท่านคิดท่านแต่งของท่านทุกวัน เป็นจะเข้ของหลวงนะ ไม่ใช้ส่วนตัว ท่านดูแลเอาใจใส่ เทียบเสียง ท่านจะคุมจะเข้ของท่านตลอดเวลา เข้คฤปิศสะอาด . . . ที่ประทับใจท่านก็เรื่องเพลงการต่าง ๆ ท่านแม่นมาก ถามได้เลย ถ้าเป็นเพลงที่ท่านได้และเคยต่อมานะ ประวัติอะไรต่าง ๆ ก็แม่น ถ้าเล่นดนตรีแล้วป้าเมียดคิดจะเข้ก็จะสบายกันทั้งวง เมื่อก่อนงานมีน้อย ถ้ามีงานล่ะก็ท่านก็ต้องไปคิดจะเข้ เพราะมีท่านอยู่คนเดียว⁹

อาจารย์ประเวช กุมท ได้กล่าวว่า “ครูละเมียด เป็นครูที่ใจดีมาก ไม่เคยมีนักเรียนคนไหนถูกดุเลย เวลาเรียนก็จะเรียนกับแบบกันเอง แต่ครูเป็นคนพูดเสียงดังนะ”¹⁰

อาจารย์พรณิภา บัณฑิตเสาวภาคย์ ได้กล่าวว่า “ป้าเมียดชอบพูดซ้ำ ๆ ไม่ดูป้าม่อมจะดุกว่า เวลาครูไปต่อเพลงก็จะหิ้วจะเข้ไปด้วย บ้านครูชายของ ครูจะหยิบน้ำอัดลมติดไปขวดหนึ่ง แล้วก็บุหรี่ยอง ไปฝาก ส่วนใหญ่สมัยนั้นจะสูบสามิตสั้นกัน”¹¹

อาจารย์เขาวมาลย์ ดิศกุล ได้กล่าวว่า “ครูละเมียดท่านน่ารักมาก ท่านเหมือนผู้ชายนะ ไม่หุยมหิม ไม่เรื่องมาก จะต่อเพลงก็ต่อกันเลยไม่ต้องมีพิธีรีตองกันมากมาย แล้วครูก็จะเป็นคนใจเย็นมาก”¹²

อาจารย์โสภารวรรณ กล้าคล้าย ได้กล่าวว่า

คุณย่าเป็นคนใจดีมาก ก่อนที่จะสอนจะต้องหยดยางสนให้ลูกศิษย์ทุกคนเลย ขอใครไม่มียางสน จะเรียกเข้าไป ก็จะมีกระป๋องยางสนอยู่ จะเทียบสายอะไรให้เสร็จ สายขาดก็จะเปลี่ยนให้เรียบร้อย จนสีได้ . . . คุณย่าจะ

⁹ สัมภาษณ์จรัส อัจฉรงค์, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 10 พฤศจิกายน 2538.

¹⁰ สัมภาษณ์ประเวช กุมท, ศิลปินแห่งชาติประจำปี 2532, 16 สิงหาคม 2538.

¹¹ สัมภาษณ์พรณิภา บัณฑิตเสาวภาคย์, อาจารย์ประจำวิทยาลัยนาฏศิลป กรมศิลปากร, 17 พฤศจิกายน 2538.

¹² สัมภาษณ์เขาวมาลย์ ดิศกุล, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 1 ธันวาคม 2538.

เป็นคนพูดจาโผงผางนะ แต่ไม่ใช่คุณ ถ้าได้เรียนได้รู้จักก็จะรู้ว่าท่านใจดี¹³

คุณครูละเมียดมีความเป็นนักเลง ใจกว้างต่อเพื่อนร่วมงานและลูกศิษย์ เป็นผู้ที่เสียสละต่อส่วนรวมยกตัวอย่างเรื่องการเสียสละเป็นแม่งานในการจัดการไหว้ครู เงินที่ใช้ดำเนินกิจกรรมได้จากการเก็บเล็กผสมน้อยของคุณครูละเมียดกับผู้ร่วมงาน อาจารย์มนัส ขาวปลื้มได้กล่าวว่า “ครูละเมียดแกลใจถึง พวกนี้ใจถึงกันทั้งนั้น เดี่ยวนี้ไม่มีอย่างนี้แล้ว”¹⁴

คุณครูละเมียด จิตตเสวี เป็นผู้ที่มิระเบียบในตัวเองเป็นอย่างมาก สะท้อนได้จากการเป็นผู้ที่ชอบจดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เอาไว้ ไม่ว่าใครได้มอบอะไรเป็นของขวัญให้ในปีใด คุณครูละเมียด จะทำการจดบันทึกไว้อย่างละเอียด ยกตัวอย่าง บันทึกของคุณครูปี พ.ศ. 2511

NAME	ADDRESS	TELEPHONE
ชว.	1 มอ.นครราชสีมา	
ร.จ.	เขตเทศบาล 116	
ส.จ.		
พ.จ.		
ร.จ.		

ADDRESS	T
หัวขบวน-นคร	
ในเขตเทศบาล	
เขตเทศบาล 116	

ADDRESS	T
3 ซอย ใต้	
เขตเทศบาล 116	

¹³ สัมภาษณ์โสภณวรรณ กล้ากล้าชัย, อาจารย์ประจำโรงเรียนเบญจมราชานุสรณ์.

5 ธันวาคม 2538.

¹⁴ สัมภาษณ์มนัส ขาวปลื้ม, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 10

พฤศจิกายน 2538.

ADDRESS
4 ศาลาแดง กรุงเทพฯ
ถนนวิภาวดีรังสิต
จตุจักร

ADDRESS
5 ถนนวิภาวดีรังสิต
จตุจักร กรุงเทพฯ
17220

ADDRESS;	T
6 ถนนวิภาวดีรังสิต	
จตุจักร กรุงเทพฯ	

ADDRESS	T
7 ถนนวิภาวดีรังสิต	
จตุจักร กรุงเทพฯ	
ถนนวิภาวดีรังสิต	

ADDRESS
8 ถนนวิภาวดีรังสิต
จตุจักร กรุงเทพฯ
ถนนวิภาวดีรังสิต

ADDRESS	T
9 ถนนวิภาวดีรังสิต	
จตุจักร กรุงเทพฯ	
ถนนวิภาวดีรังสิต	
ถนนวิภาวดีรังสิต	

ADDRESS	T
10 ถนนวิภาวดีรังสิต	
จตุจักร กรุงเทพฯ	
ถนนวิภาวดีรังสิต	

ADDRESS	T
11 ถนนวิภาวดีรังสิต	
จตุจักร กรุงเทพฯ	
ถนนวิภาวดีรังสิต	
ถนนวิภาวดีรังสิต	

ADDRESS
12 ถนนวิภาวดีรังสิต
จตุจักร กรุงเทพฯ
ถนนวิภาวดีรังสิต

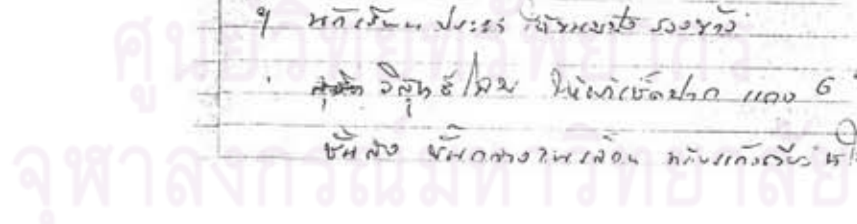
ADDRESS	T
13 ถนนวิภาวดีรังสิต	
จตุจักร กรุงเทพฯ	
ถนนวิภาวดีรังสิต	

ตัวอย่าง บันทึกลายมือปี พ.ศ. 2514

ปี 2514
ไม้ ร่ม รวย รวย

- 1 พงษ์วิภา เริ่มใหม่สน 1 มาสิทลออก ทำรีเชอเชอ
ถ่าย 3 มุม 3 วิชาดีดี 1.10
- 2 กษัตริย์ ร่ม ร่ม 1.10
- 3 ร่ม ร่ม (ข. 1) 1.10
- 4 ม. วิ. ร่ม ร่ม (ข. 1) ร่ม ร่ม 1.10
- 5 ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม
- 6 ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม
- 7 ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม
- 8 ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม
- 9 ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม

สุดท้าย ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม ร่ม

ลักษณะของคุณครูละเมียดในเรื่องของการจดบันทึกนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความ เป็นผู้ที่มีระเบียบในตัวเอง เพราะบุคคลที่สามารถย้อนนึก ย้อนเขียนเรื่องราวต่าง ๆ ได้ นั้น ต้องเป็นผู้ที่มีความตรึกตรองอยู่เสมอ เป็นผู้ที่มีสติปัญญา เพราะคนที่ใช้แรงงานหรือ ผู้ที่หาเช้ากินค่ำ จะไม่มีเวลาที่จะทำกิจกรรมเช่นนี้ได้

จากบันทึกในวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2512 คุณครูละเมียดได้บันทึกค่าใช้จ่ายเรื่องห้องในการเข้ารับรักษาพยาบาล ในห้องพิเศษว่า “เหนื่อยกับชมไปที่โรงพยาบาล กลาง มีห้อง แต่ราคาแพงมากสำหรับคนอย่างเรา” สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตของนักดนตรีไทย ที่ไม่ได้รับการดูแลจากรัฐบาลและสังคม ชีวิตที่ลำบากของนักดนตรีไทย แม้มีราชทินนาม ซึ่งขณะนั้นคุณครูละเมียดมีบรรดาศักดิ์เป็นนางสนิทธบรรเลงการ ก็ไม่ได้รับการแยกชั้นจากชนสามัญ คุณครูละเมียด หรือนางสนิทธบรรเลงการ ต้องไปนอนอยู่ห้องอนาถา 1 คืน

อุปนิสัยพิเศษประจำตัวของคุณครูละเมียด จิตตเสวีคือความขยันหมั่นเพียรของครูในการฝึกหัดและฝึกซ้อมดนตรีอยู่เป็นประจำ ในครั้งที่ครูรับราชการในกองการสังคีต กรมศิลปากร ได้รับการกล่าวขานว่า เป็นผู้ที่อยู่เฉยไม่ได้ ต้องเล่นดนตรีอยู่เสมอ เมื่อมาทำงานตอนเช้า จะเล่นดนตรีทันที ถ้าไม่สืซอกก็จะคิดจะเข้ ทำให้แผนกดุริยางค์ไทยมีเสียงดนตรีอยู่เสมอ และถ้าวันใดคุณครูละเมียดไม่มาทำงาน แผนกดุริยางค์ไทยก็จะเงียบเสียงลงไปทีเดียว อาจารย์จิรัส อาจณรงค์ได้กล่าวถึงความขยันของคุณครูละเมียดว่า “ท่านเป็นคนขยันมาก เช้ามาต้องคิดจะเข้ ตอนนั้นอยู่ที่แผนกเก่า ท่านจะคิดแทบทุกวัน ถ้าไม่ได้ไปงานที่ไหน ตอนหลังท่านเข้าไปสอนในวิทยาลัย ผมก็ไปซ้อมกับท่านเหมือนกัน ท่านเรียนกับหลวงว่อง (หลวงว่องจะเข้รับ โด กมลวาทิน)”¹⁵

ม.ล.สุรภัย์ สวัสดิกุล ได้กล่าวถึงความขยันของคุณครูละเมียดว่า “ท่านขยันซ้อม ซ้อมอยู่ด้วยกันตลอดตั้งแต่อยู่ที่แผนกเก่า คือพระที่นั่งอัมเรศวรานุสรณ์ เป็นของสมเด็จพระปิ่นเกล้า ย้ายจากกรมมหรสพก็มาอยู่ที่ท้ายวังนี้ก่อน”¹⁶

¹⁵ สัมภาษณ์จิรัส อาจณรงค์, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 10 พฤศจิกายน 2538.

¹⁶ สัมภาษณ์ม.ล.สุรภัย์ สวัสดิกุล, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 10 พฤศจิกายน 2538.

คุณครูละเมียด จิตตเสวีเป็นผู้ที่มีอุปนิสัยโอบอ้อมอารีต่อเพื่อนร่วมงานและลูกศิษย์อยู่เสมอ เมื่อมีลูกศิษย์ไปเรียนที่บ้าน คุณครูละเมียด จะดูแลศิษย์เป็นอย่างดี เลี้ยงดูข้าวปลาอาหารลูกศิษย์ ในการศึกษาเล่าเรียนคนตรี คุณครูละเมียดไม่เคยคิดค่าเรียนคนตรีกับลูกศิษย์ อาจารย์พรณิภา บัณฑิตเสาวภาคย์เล่าว่า “ป้าไม่เคยคิดค่าสอนใคร เรียนกันเหมือนญาติ ปีใหม่ทีก็จะมีคนซื้อของไปให้เยอะ ป้าเป็นคนไม่มีพิธีรีตองอะไรเลย ไปหา ก็แจกขนมด้วย”¹⁷

อาจารย์จารุ บาลีได้เล่าว่า “ครูไปเรียนกับคุณครูละเมียดที่ซอยอ่อนนุชนะ ไปเรียนทั้งวัน ครูทำอาหารเลี้ยงเสร็จ ทำอร่อยด้วยนะ”¹⁸

คุณครูละเมียด จิตตเสวี จะเป็นที่รักของเพื่อนร่วมงานและลูกศิษย์เป็นอย่างมาก จากการสัมภาษณ์คุณ โสภาวรรณ กล้าคล้ายได้เล่าว่า

พอเวลาครูเทียบเดินผ่านห้องมา ก็ชอบเข้าไปแหง่คุณย่า เพราะครูเทียบสอนอยู่ชั้นบน สอนปีพาทย์ก็ต้องเดินผ่าน ถ้าเจอคุณย่าก็แหวะคุยสักพัก จึงจะขึ้นไปสอน . . . คุณย่าต่อเพลงสุดท้ายให้ เพลงราตรีประดับดาว แล้วพออีก 2 วันคุณย่าก็เสียชีวิต เพลงจบพอดี ลักษณะเป็นลม เสียที่บ้านนะ ช่วงนั้นคุณย่าก็ไป ๆ มา เพราะคุณย่ามาสอนที่วิทยาลัยจนเสียชีวิต¹⁹

คุณครูเทียบ กงลายทอง เป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดและสนิทสนมเป็นอันมากกับคุณครูละเมียด จากการจดบันทึกของคุณครูละเมียด เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2512 ได้บันทึกว่า “. . . . เย็น นายเทียบมาเยี่ยม เลขใช้ให้ไปซื้อยานอกโรงพยาบาล นายเทียบเลขออกค่ายาให้ 12 บาท” คุณครูละเมียด มีความสนิทสนมกันมากกับครูเทียบ กงลายทอง ทำให้สามารถช่วยเหลือกันในการซื้อขายยาเจ็บไข้ได้ป่วย ดังตัวอย่างบันทึกลายมือของคุณครูละเมียด ต่อไปนี้

¹⁷ สัมภาษณ์พรณิภา บัณฑิตเสาวภาคย์ , อาจารย์ประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร, 17 พฤศจิกายน 2538.

¹⁸ สัมภาษณ์จารุ บาลี, อาจารย์ประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร, 17 พฤศจิกายน 2538.

¹⁹ สัมภาษณ์โสภาวรรณ กล้าคล้าย, อาจารย์ประจำโรงเรียนเบญจมราชานุสรณ์, 5 ธันวาคม 2538.

บันทึกลายมือของคุณครูละเมียด จิตตเสวี

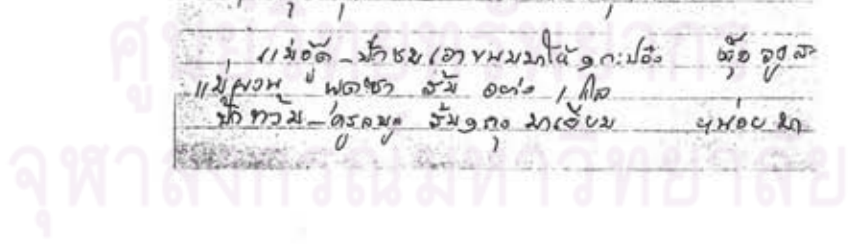
วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ 2512

12 พ.ย. 12 พ.ศ.

เข้า/... - พัก...

13 พ.ย. 12

เข้า/

อีกตัวอย่างหนึ่งคือบันทึกลายมือของคุณครูละเมียด เรื่องเงินค่าช่วยงานบวช ของนายชาญ สิงหทะว หลานชายของคุณครูละเมียด คุณครูเทียบ คงลายทอง ช่วยเงิน ถึง 100 บาท ซึ่งในขณะนั้นโดยเฉลี่ยแล้วจะช่วยเงินกันประมาณ 20 - 50 บาท แสดง ถึง ความสนิทสนมของคุณครูละเมียด จิตตเสวี่กับคุณครูเทียบ คงลายทอง

เงินช่วยบวช

๒ พ.ค. ๑๖.

1	หม่อมหม่อมราชวงศ์	40.
2	อ. น. น. น. น. น.	20.
3	อ. น. น. น. น. น.	50.
14	โรงเรียนวัด...	100.
5	โรงเรียนวัด...	60.
6	โรงเรียนวัด...	30.
7	โรงเรียนวัด...	100.
8	โรงเรียนวัด...	150.
9	โรงเรียนวัด...	50.
10	โรงเรียนวัด...	20.
11	โรงเรียนวัด...	100.
12	โรงเรียนวัด...	30.
13	โรงเรียนวัด...	100.
14	โรงเรียนวัด...	20.
15	โรงเรียนวัด...	30.
16	โรงเรียนวัด...	20.
17	โรงเรียนวัด...	20.
18	โรงเรียนวัด...	100.
19	โรงเรียนวัด...	80.
20	โรงเรียนวัด...	20.
21	โรงเรียนวัด...	100.
22	โรงเรียนวัด...	20.

951

คุณครูละเมียด เป็นศิลปินที่ทุกคนรู้จักกันว่า เป็นคนที่มีอุปนิสัยสนุกสนาน และเป็นทีที่ทราบกันดีว่าคุณครูละเมียด ชอบดื่มเหล้าและเล่นไพ่ตองมากที่สุด อาจารย์จิรัส อาจณรงค์เล่าว่า

เรื่องเหล่านี้รู้สึกว่าคุณจะชอบมาก เห็นดื่มเป็นประจำ ตอนที่ยังแข็งแรง อยู่นะ ตอนหลังหมอมไม่ให้ดื่ม ท่านจะดื่มกับลุงแก้วเป็นประจำ ลุงแก้ว โคมลวาทินนะ เป็นคนปี๋คู่กันกับป้าเมียด นอนแผ่ที่แผนกเมากันไม่รู้เรื่อง ครู ละม่อมน้องท่านก็เหมือนกัน ดื่มจัดเหมือนกัน แต่ผมไม่เคยเห็นท่านเมาจนคิด จะเข้าไม่ได้ซักทีนะ ท่านคิดของท่านได้ แล้วท่านก็เป็นหลักได้ดีด้วย . . . ส่วน เรื่องไพ่ตองนี่ก็ชอบเล่นมาก ผมยังเล่นกับท่านเลย มีหลวงไพเราะเสียงซอ แม่ ทรัพย์²⁰ ครูทองดี สามีครูทองดี คุณแอนก สุจริตกุล²¹

ม.ล.สุรัถย์ สวัสดิกุลเล่าว่า

เขาดื่มกันเป็นกลุ่มรุ่นใหญ่ ที่เห็นก็มีลุงป๋อ ลุงปลั่ง วรรณเขจร ครู อนันต์สามีคุณครูละม่อม ลุงแก้ว โคมลวาทิน ที่เป็นคนปี๋คู่กับครูเทียบ เล่น เครื่องสาย เครื่องหนัง เป็นหลายอย่าง ลุงแก้วอายุไล่เลี่ยกับครูเทียบ ลุงแก้ว เป็นลูกศิษย์พระสรรเพชญ์สรวง รู้สึกว่าท่านจะเป็นหลานพระสรรด้วย แต่พอ เกษียณทางกรมเขาจ้างครูเทียบต่อ แต่ลุงแก้วไม่ได้จ้าง เขาอยู่กันเลขกับป้า เมียด ป้าเมียดเขาเลิกเหล้าก่อนศรีตายนะ²² เมื่อผมอายุ 20 กว่า ผมเริ่มดื่ม เหล้า ป้าเมียดก็เลิกแล้ว ประมาณ พ.ศ. 2500 พอแก่เลิกใครกินเหล้าแก่จะดำ แต่ค่ากระทบเล่นนะ พวกผมก็ขี้มเงินแก่ไปกินกันเรื่อยไป²³

²⁰ แม่ทรัพย์คือ อาจารย์พูนทรัพย์ ตราโมท ภรรยาอาจารย์มนตรี ตราโมท.

²¹ สัมภาษณ์จิรัส อาจณรงค์, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 10 พฤศจิกายน 2538.

²² ศรีคือ นายเจริญศรี จิตตเสวี เป็นบุตรชายคนเดียวของคุณครูละเมียด จิตตเสวี

²³ สัมภาษณ์ม.ล.สุรัถย์ สวัสดิกุล, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 10 พฤศจิกายน 2538.

อาจารย์ปกรณ์ รอดช้างเผื่อนเล่าว่า “ครูละเมียด สอนว่าไม่ให้กินเหล้า ครูจะสอนว่า ไม่ดีไม่ดี จันกินมาแล้ว”²⁴

อุปนิสัยที่สำคัญของคุณครูละเมียด จิตตเสวีคือครูเป็นผู้ที่มีความเชื่อเรื่องรหัสยะ²⁵ เป็นของตัวเองอย่างสูงจากบันทึกลายมือต่าง ๆ ของคุณครูละเมียดดังต่อไปนี้

เลขทศ สัง ๑๓

คำขวัญ ๔๕๐	1 พุศฺฐิ	สัง หุ
ขบ สิริ ๑๐๖ ๑๐๓ หุ	2 ธรรม	สัง ไม้
<u>มข</u>	3 สิบ ๕๐	สัง รบ ๑๐
อิทามัง สิริ: ๑๐๐๓		๑๐๓ เอมี เอมี ๑๕๐
ทิหวิ มีลาภทวี		๑๐๓ ๑๐๐
วิหวิ อิม ๑๐: ๑๕		
โทหวิ อาธย: ๑๐๐๐		
มิ ใน ๑		
ห: ไม้ ๑๐๐๐๐ ๑๐		
สารวิ พลิบ /		

พิต ๕๓

ทกรวิ มีอวิ อหวิ ๓
 อ: สวิ ๑: สหวิ กมิ ๒: ๑๐
 หวิ ท: ๑๐๓ /

²⁴ สัมภาษณ์ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน, อาจารย์ประจำคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 17 สิงหาคม 2538.

²⁵ รหัสยะ (MYSTIC) หมายถึงอธิบายไม่ได้ด้วยเหตุผล เป็นเรื่องของลึกลับ ลึกลับ ลึกลับ เช่นมีเทพสังคีตอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ เป็นต้น.

๒๕๓ ๑๕
๒ ๖ ๖
๒๖ ๒: ๒ ๓ ๑๒

อิมข อติคห: มขณ

๐: ๒๖ ๖ ๒๖ ๑๒ ๑๖

๑๒๓: ๑๒๖ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓: ๑: ๑: ๑: ๑: ๑

อิมข ๑: ๑: ๑: ๑: ๑

๑๒๓ ๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓ ๑๒๓๓๓

จากบันทึกดังกล่าว พบว่าคุณครูละเมียด จิตตเสวี เป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติตามลักษณะของวัฒนธรรมไทย กล่าวคือ คนไทยจะมีค่านิยมอยู่ 3 ประการ

1. ถือนุคคลมากกว่าหลักการ
2. รักความสนุกสนาน (FUN LOVING)
3. เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษในโลกหน้า (MERIT)²⁶

นอกจากนี้แล้ว คุณครูละเมียด ยังเป็นผู้มีจิตใจเมตตา คุณครูละเมียด เป็นผู้ที่รักสัตว์มาก โดยเฉพาะสุนัข คุณชาญ สิงหกละได้เล่าว่า “ปีร์รักหมามาก จะซื้อบะหมี่ให้หมากิน ไม่ว่าเลี้ยงตัวไหนก็จะรักหมด แล้วก็ซื้อของดี ๆ ให้กินด้วย”²⁷

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 5 ภาพบ๊อบบี้ สุนัขของคุณครูละเมียด จิตตเสวี

²⁶ พิชิต ชัยเสรี, “ARTICLE CONFERENCE,” 26 ธันวาคม 2538.

²⁷ สัมภาษณ์ชาญ สิงหกละ, บุตรชายคุณครูละเมียด จิตตเสวี, 18 ธันวาคม 2538.

ชีวิตสมรส

คุณครูละเมียด จิตตเสวีได้สมรสกับขุนสนิทบรรเลงการ (จง จิตตเสวี) คุณครูละเมียด จึงมีราชทินนามตามสามีด้วยคือ นางสนิทบรรเลงการ ขุนสนิทบรรเลงการ เป็นน้องชายของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) เป็นมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผู้ที่มีฝีมือดีทางเครื่องสาย สีซอดีไพเราะมาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนักสีไวโอลิน 1 ของวงเครื่องสายฝรั่ง อาจารย์จิรัส อัจฉรงค์เล่าว่า “สามีครูละเมียดคือขุนสนิทบรรเลงการ เป็นคนสีซอดีฝีมือดีเหมือนกัน เป็นอะไรหลายอย่างรอบตัวเหมือนกัน”²⁸

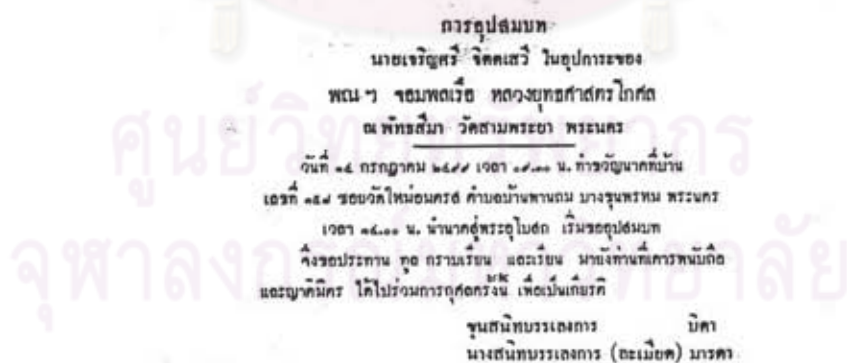
ภาพที่ 6 ภาพขุนสนิทบรรเลงการ (จง จิตตเสวี)

²⁸ สัมภาษณ์จิรัส อัจฉรงค์, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 10 พฤศจิกายน 2538.

ตอนนั้นปลายชีวิต ขุนสนิทบรรเลงการได้ไปอยู่ที่บ้านจอมพลเรือ หลวงยุทธศาสตร์โกศล เนื่องจากเป็นคนสนิทของท่านจอมพลที่บางพระ จังหวัดชลบุรี และไปเสียบชีวิตที่จังหวัดชลบุรี คุณครูละเมียด มีบุตรชายกับขุนสนิทบรรเลงการ 1 คนคือ นายเจริญศรี จิตตเสวี แต่มิได้เป็นนักดนตรีไทยตามบิดามารดา จากการสัมภาษณ์พลโท วิจิตร จิตตเสวี ได้เล่าเรื่องราวตอนนี่ว่า

ท่านเป็นภรรยาอาผมมีบุตรด้วยกันคนหนึ่งชื่อเจริญศรี อายุเท่ากับผม เรียนหนังสือมาด้วยกัน ชั้นเดียวกันตลอด เขาเรียนวิชาสามัญ เรียนโรงเรียนมัธยม แล้วไปเรียนต่อวิชาทหาร เรียนโรงเรียนสามัญที่วัดราชาธิวาสด้วยกันนี่แหละ เรียนชั้นเดียวกันด้วย พอออกจากโรงเรียนวัดราชา ฯ ผมไปเข้าทหารบก เขาก็ไปเข้าทหารเรือ เขาเป็นคนสนุกสนานรื่นเริงดีครับ²⁹

นายเจริญศรี จิตตเสวี อุปสมบทเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2499 ณ พัทธสีมา วัดสามพระยา ตำบลบางขุนพรหม ดังจะเห็นได้จากการ์ดเชิญซึ่งเป็นการ์ดที่ คุณครูละเมียด เก็บเอาไว้ 1 ชุด

ภาพที่ 7 ภาพการ์ดเชิญงานอุปสมบท นายเจริญศรี จิตตเสวี

²⁹ สัมภาษณ์พลโทวิจิตร จิตตเสวี, บุตรชายพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี), 5 ธันวาคม 2538.

นายเจริญศรีเป็นเพื่อนสนิทกับ ม.ล.สุรภัย์ สวัสดิกุล ซึ่งท่านได้เล่าว่า

เขากับผมเป็นเพื่อนรักกัน ผมเรียกเขาศรีทุกที เขาตายก่อนป้าเมียดนะ เขาแก่กว่าผม 4 - 5 ปี ผมเกิด พ.ศ. 2479 เขาก็คงเกิดประมาณ พ.ศ. 2475 อายุประมาณครุสมพงษ์ นุชพิจารณ์ รู้สึกว่าเขาจะเป็นทหารเรือนะ ศรีเขาแต่งงานกับคนวัดใหม่แถว ๆ นั้น แต่ไม่ค่อยจะลงรอยกันกับป้าเมียด ดูเหมือนจะมีลูกสาวด้วยกันคนหนึ่ง ตอนศรีเขาเสียชีวิต เห็น ยังเล็กมาก³⁰

ชีวิตการทำงาน

พ.ศ. 2482 คุณครูละเมียด จิตตเสวีได้เข้ารับราชการเป็นศิลปินจัดวาในแผนกดนตรีไทย กองดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร ต่อมาเปลี่ยนเป็นกองการสังคีต กรมศิลปากร เริ่มรับเงินเดือนเดือนละ 20 บาท ถึงพ.ศ. 2507 อาจารย์เขาวมาลัย ดิศกุล อธิบายว่า

ครู (หมายถึงอาจารย์เขาวมาลัย) เข้าเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ครั้งแรกครูเรียนจะเข้ากับคุณครูนิภา อภัยวงศ์ เรียนได้ 1 ปี คุณครูนิภาก็ลาออก ครูทองดีเข้ามาสอนจะเข้าแทน ขณะนั้นก็ประมาณ พ.ศ. 2495 - 2496 ตอนนั้นคุณครูละเมียดอยู่ที่กองการสังคีตอยู่ในเจ้าพ่อเขาดกในพิพิธภัณฑฯ ๑ เป็นตึกหนา ๆ แบบบ้านโบราณ พื้นเป็นกระดานไม้ใหญ่ ๆ จะมีร่อง ไม้ดีดจะเข้าขอบหล่นไปได้จนเป็นประจำ ที่เจ้าพ่อเขาดกเนี่ยพวกครู ๆ เขาจะซ้อมกันอยู่ที่นั่น เวลาเราไปรับเบี้ยเลี้ยงมันอยู่ตรงข้ามกัน³¹ พอเรารับเบี้ยเลี้ยงก็จะมาดูครูซ้อมและดูว่าครูทำอะไรกัน³²

³⁰ สัมภาษณ์ม.ล.สุรภัย์ สวัสดิกุล, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 10 พฤศจิกายน 2538.

³¹ นักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ จะมีเบี้ยเลี้ยงจากการไปบรรเลงหรือแสดงงานให้กับราชการ นักเรียนมักจะเรียกกิจกรรมนี้ว่า “ไปงานหลวง”

³² สัมภาษณ์เขาวมาลัย ดิศกุล, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 1 ธันวาคม 2538.

ในสมัยนั้น ครูละเมียดจะต้องไปบรรเลงจะเข้ที่กระทรวงวัฒนธรรมทุก ๆ วัน จันทร์ พุธ ศุกร์ เวลาประมาณทุ่มถึงสองทุ่ม ขณะนั้นเองคุณครูละเมียดได้ทำการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวลาวแพนที่ใช้ประกอบรำให้กับอาจารย์เขาวมาลัย ดิศกุลเป็นคนแรก อาจารย์เขาวมาลัย อธิบายต่อว่า

เพลงลาวแพนที่ใช้ประกอบกับรำประมาณ 7 นาที ครูต่อกับครูละเมียดเป็นคนแรก ตอนเล่นครั้งแรกจะต้องไปซ้อมตอนหลังที่โรงเรียน ครูละเมียดไม่ยอมเข้าไปซ้อมก็ให้ครูทองดีเข้าไปคุมซ้อมแทน ครูละเมียดเป็นคนคิดคัดแปลงเองเลย ครูละเมียดจะให้ครูไปคิดจะเข้แทนที่กระทรวงวัฒนธรรมนั่นแหละ ครูบอกว่าครูเหนื่อยอยากให้อาจารย์เขาวมาลัยไปแทน ปกติครูจะเป็นคนคิดประจำ จะเล่นให้ฝรั่งดู ก็ประมาณพ.ศ. 2500 ระหว่างนั้นครูก็ไปต่อเพลงอื่นแล้วนะ อย่างเพลงโหมโรงกลั่นกระทบฝั่ง แต่ตอนต่อเดี่ยวไปต่อที่บ้านครูเวลาต่อ ครูก็จะเกาะไม้ให้จังหวะไปด้วย แต่พอต่อจบยังไม่ทันไปแทนครูเลยก็ไปติดที่อเมริกากับญี่ปุ่น ตอนนั้นครูโชติ คุริยประณีตเป็นหัวหน้ากองการสังคีต กลับมาจากเมืองนอกถึงได้ไปติดแทนครู แต่ครูก็สี่ซออยู่ข้าง ๆ ตลอดเลยนะ เล่นกันอยู่หลายเดือนจึงได้เลิกกันไป ครูยืนยันได้ ครูละเมียดเป็นคนทำแน่นอน ครูเป็นคนแรกที่ต่อกับครูละเมียดเพื่อไปติดกับรำ เพราะตอนนั้นครูละเมียดจะสี่ซออยู่ ปกรณ์นะเขารุ่นน้องครูลงไปอีกเยอะ ครูละเมียดนะ รักครูมาก เรียกไปต่อไปอะไรตลอด เราเป็นเด็กก็เกรบบ้างละนะ ครูพูดเสมอขังติดหูจนกระทั่งเดี๋ยวนี้ ครูจะพูดว่า “เขาวมาลัยฉันเขียวให้เธอแล้วนะ ชั่วแต่จะกลืนเท่านั้น เธอยังไม่ยอมกลืนอีก” หลังจากนั้นครูก็ต่อเพลงมุล่ง สุดท้ายครูละเมียดก็ต่อเพลงกราวโนให้ ตอนต่อเพลงกราวโน ครูให้ไหว้ครูด้วยเงิน 100 บาท แต่ต่อที่บ้านนะ เพลงนี้ครูไม่ค่อยได้ต่อให้ใคร แต่พอเราต่อมาก็ไม่ได้ซ้อม มั่นนานมากแล้ว

ในการรับราชการที่กองการสังคีต กรมศิลปากร คุณครูละเมียด จิตตเสวี จะเป็นแม่งานในการจัดงานไหว้ครูดนตรีไทยทุกปี ม.ล. สุรัถย์ สวัสดิกุลเล่าว่า

เมื่อก่อนแกเป็นแม่งานไหว้ครูที่แผนก พอเบี้ยเลี้ยงออกแกก็จะหักเอาไว้ งานละ 2 บาทต่อคน จะหักทุกงานที่มีเบี้ยเลี้ยงเอาไว้จัดงานไหว้ครู บางคนก็มาขีมนเงินนี้ไปใช้ก่อน ใครไม่คืนแกทวงแหลก แกจำได้หมด คอยนั่งเรียกเก็บเวลาเบี้ยเลี้ยงออก เรื่องการเงินการทองจะอยู่ที่แกหมด เป็นแม่งานทุกปี³³

เป็นเวลา 25 ปีในการรับราชการที่กองการสังคีต กรมศิลปากร จึงได้ เลื่อนตำแหน่งเป็นศิลปินตรี รับเงินเดือน 900 บาท ขณะนั้นท่านอายุได้ 60 ปี พอดี จึงออกจากราชการตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2507³⁴

เล่มที่..... ๕ ใบเสร็จรับเงิน เลขที่..... ๙.....
 วันที่ 19 เดือน ๑๑ พ.ศ. ๒๕๐๖
 ได้รับเงินค่า สวมสอบปรับชั้นจัตวา-ตรี
 จาก กรมศิลปากร
 ทอยู่ ตำบล
 อำเภอ จังหวัด
 เงินจำนวนเงิน ๕๐ บาท - สต. ๕๐๐
 ประจำเดือน พ.ศ. ไว้เสร็จแล้ว.
 ลงชื่อ ศิริกุล ขยะเม ผู้รับเงิน
 (รพ. การพิมพ์พาณิชย์)

ภาพที่ 8 ใบเสร็จรับเงินแสดงการสอบปรับชั้นจัตวา เป็นชั้นตรี

³³ สัมภาษณ์.ล.สุรภัย์ สวัสดิกุล, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 10 พฤศจิกายน 2538.

³⁴ พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ, “นามานุกรมศิลปินเพลงไทยในรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์,” หน้า 256.

และหลังจากนั้น คุณครูละเมียด จิตตเสวี ได้รับเบี้ยบำนาญเดือนละ 504 บาท
เป็นต้นมา

เมื่อยังคงอยู่ รอยทาง
สันทนาการ เดือนละ 504.
พร้อมรับเงิน 116 เดือน
๗ ตุลาคม ๒๕๐๗

บันทึกลายมือของคุณครูละเมียด จิตตเสวี

ก่อนที่คุณครูละเมียด จิตตเสวีจะปลดเกษียณออกจากกองการสังคีต กรม
ศิลปากร เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2507 คุณครูได้ทำการสอนพิเศษที่บริษัทเซลล์ ใน
วันพุธและวันเสาร์ โดยได้รับค่าสอนครั้งละ 100 บาท

ศูนย์วิทยุวิทยุวิทยุ
เริ่มสอนที่ บริษัท เซลล์
๒๒ เมษายน ๒๕๐๗ พุธ-เสาร์
ได้รับ 100.บ.
๗๕๐๘ เสาร์ ได้รับ 100.บ.

บันทึกลายมือของคุณครูละเมียด จิตตเสวี

ต่อมาวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2507 ถึง พ.ศ. 2508 คุณครูละเมียด ได้สอนพิเศษให้กับวงตุลาการ ครู 2 คน ได้ค่าสอนเดือนละ 1000 บาท

เริ่มสอนพิเศษ: ๑๐ พฤษภาคม
วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๐๗ -
๒๕๐๘

ครู ๒ คน เดือนละ 1000-
๒๕๐๗ ๑๐๐.

บันทึกลายมือคุณครูละเมียด จิตตเสวี

หลังจากที่คุณครูละเมียด จิตตเสวีออกจากราชการกองการสังคีต กรมศิลปากรแล้ว คุณครูละเมียดได้ย้ายมาเป็นอาจารย์สอนพิเศษที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ในการมาทำการสอนที่นี่ คุณครูละเมียดสอนขอให้แก่นักเรียนเนื่องจากในสมัยนั้น คุณครูทองดี สุจริตกุลเป็นอาจารย์สอนจะเข้าประจำอยู่แล้ว จากการสัมภาษณ์อาจารย์โสภณวรรณ กล่าวคล้าย หลานย่าของคุณครูละเมียด จิตตเสวีได้เล่าว่า

คุณย่าจะสอนที่ตึกช่างศิลป์ คือตึกเครื่องสายในปัจจุบันนี้ ฝากหนึ่งจะเป็นช่างศิลป์ ห้องซอกก็คือชั้นที่ 1 ห้องที่ 2 ต่อจากห้องที่ติดกับบันได ห้องที่ติดกับบันไดคือห้องจะเข้ ห้องที่ 2 คือห้องซอ มองเข้าไปโต๊ะคุณย่าจะอยู่ด้านในสุด มุมขวามือ คุณย่าจะมาสอนเฉพาะที่มีชั่วโมงสอน สอนเฉพาะช่วงเช้า บ่าย ๆ ก็

กลับบ้าน คุณย่าก็จะมีเค้กอยู่คนหนึ่ง เรียนอยู่ที่โรงเรียนนาฏศิลป์ด้วย³⁵ เรียน
ชอกกับคุณย่า คอยปรนนิบัติดูแลคุณย่าพากลับบ้าน การเรียนใน 2 ชั่วโมงก็
จะมีการแบ่งเรียนเป็นกลุ่ม³⁶

เมื่อคุณครูละเมียด จิตตเสวี ออกจากราชการที่กองการสังคีต กรมศิลปากร
แล้วย้ายมาเป็นอาจารย์พิเศษที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ โดยเป็นอาจารย์พิเศษสอนชอนั้น ได้
สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นศิลปินที่เป็นตัวอย่างในเรื่องของควมมีวัฒนธรรม คุณครู
ละเมียดนั้น เป็นศิลปินที่มีความสามารถในด้านจะเข้เป็นเลิศ แต่เมื่อเข้าทำการสอน
นักเรียนก็มีได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับวิชาจะเข้ซึ่งในขณะนั้นคุณครูทองดี สุจริตกุลเป็นอาจารย์
สอนจะเข้ประจำอยู่แต่อย่างใด คุณครูละเมียด จิตตเสวีได้เข้ามาทำการสอนชอนให้นักเรียน
เพียงเครื่องมือเดียว

ความสามารถ

ในด้านความสามารถของคุณครูละเมียด จิตตเสวี เป็นที่ยอมรับในวงการ
ดนตรีไทยว่ามีฝีมือการดีจะเข้เป็นเลิศ เมื่อเข้ารับบรรเลงในวงเครื่องสายปี่ชวาพร้อมกับศิลปิน
เอกผู้มีชื่อเสียงหลายท่านคือ คุณครูเทียบ คงลายทอง หลวงไพเราะเสียงซอ (อุน
ศุรยชีวิน) คุณละม่อม ศุรยชีวิน คุณครูประเวช กุมุท คุณครูพริ้ง ดนตรีรส คุณครูมิ
ทรัพย์เย็น คุณครูมนตรี ตราโมท คุณครูอุสา กันธมาลัย (ครูทับ) คุณครูเหนี่ยว
ศุริยพันธุ์แล้ว ไม่ปรากฏว่าวงเครื่องสายปี่ชวาวงใดจะบรรเลงได้ดีกว่าวงนี้เลย เพราะทุก
คนมีฝีมือดีเท่าเทียมกันและแต่ละคนก็มีความชำนาญเป็นเฉพาะของตัวเอง

เรื่องของความแม่นยำ คุณครูละเมียด ได้รับคำยกย่องว่า “เป็นเหมือน
มือวงใหญ่ในวงเครื่องสาย”³⁷

³⁵ เด็กที่คุณครูละเมียดเลี้ยงเอาไว้คอบดูแล ชื่อ เด็กหญิงสมพิศ ผาติษฐ เกิด
วันที่ 24 มิถุนายน 2501 เข้าศึกษาที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ด้วย โดยเรียนวิชาเอกชอกกับคุณครู
ละเมียด จิตตเสวี

³⁶ สัมภาษณ์โสภารธรรม กล้าคล้าย, อาจารย์ประจำโรงเรียนเบญจมราชานุสรณ์,
5 ธันวาคม 2538.

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ประเวช กุมุท ได้กล่าวถึงความแม่นยำเพลงของคุณครูละเมียดว่า “ครูละเมียด เพลงการแม่นยำมาก ดิคจะเข้แม่นยำมาก ไม่ได้เป็นแค่คนจะเข้ อย่างเดียวนะ ยังเป็นคนซอู้ ซอด้วงเก่งอีกด้วย”³⁸

นอกจากความสามารถด้านจะเข้แล้ว คุณครูละเมียด ยังมีความสามารถในด้านซอเป็นเลิศอีกด้วย ครั้งหนึ่งคุณครูละเมียดได้รับเชิญให้เป็นผู้เดี่ยวกราวในซอู้ในการแสดงโขนวรรณศาสตร์ของหม่อมราชวงศ์กฤษณ์ ปราโมช

คุณครูละเมียด เป็นนักดนตรีที่เป็นหลักให้กับวงดนตรีที่เข้าร่วมบรรเลงด้วย โดยเฉพาะวงเครื่องสายปี่ชวาแล้ว จะนิยมเล่นเพลงดำเนินทำนองเป็นส่วนใหญ่ เพลงที่นิยมเล่นเช่น เพลงดับลมพัดชายเขา ซึ่งประกอบไปด้วยเพลงลมพัดชายเขา แขนงมอญ บางช้าง ลมหวล เทราเล่นน้ำ ซึ่งเป็นเพลงที่มีทำนองซ้ำ ๆ กัน ผู้บรรเลงมักเกิดการหลงเพลงกันง่ายมาก แต่ถ้การบรรเลงครั้งนั้นมีคุณครูละเมียดบรรเลงอยู่ด้วย พอท่านเห็นว่าใครจะบรรเลงหลงไปทางอื่น ท่านจะบรรเลงทำนองห่าง ๆ ให้ทันที ทำให้ผู้ที่หลงเพลงนั้นคิดได้ และบรรเลงต่อไปได้ด้วยดี

อาจารย์จิรัช อาจณรงค์ได้กล่าวถึงการบรรเลงเครื่องสายปี่ชวาในสมัยนั้นว่า

ช่วงเครื่องสายปี่ชวาช่วงนั้นมีความพร้อมมาก ครูหลวงไพเราะก็อยู่ ครูเทียบเป่าปี่ ครูมิตถ์กลอง ครูพริ้งก็อยู่ เล่นกันน่าฟังมาก ซ้อมกันที่แผนกนี้แหละ เล่นแล้วก็ปรับกันเอง เพราะคนขนาดนี้แล้ว รู้ ๆ กันอยู่แล้ว เพลงก็ใช้เพลงเก่า โหมโรงเรื่องชมสมุทร เมื่อก่อนครูเหนี่ยวร้องด้วยนะ เป็นประจำ³⁹

ม.ล.สุรภัย สวัสดิกุล ได้อธิบายว่า

³⁷ ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน, “เครื่องดีดของไทย,” ศิลปนิพนธ์ปริญญาบัณฑิต คณะนาฏศิลป์และดุริยางค์ วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา, หน้า 100.

³⁸ สัมภาษณ์ประเวช กุมุท, ศิลปินแห่งชาติประจำปี 2532, 16 สิงหาคม 2538.

³⁹ สัมภาษณ์จิรัช อาจณรงค์, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 10 พฤศจิกายน 2538.

ออกรายการทีวีเครื่องสายปี่ชวา ไม่ค่อยมีงานอัดบอยนัก มีแต่
งานช่วยเหลือมาก เครื่องสายปี่ชวาก็ไปช่วยงานศพ เพลงที่เล่นบ่อย ๆ ก็
มีโหมโรงเพลงราโค ชมสมุทร คนร้องประจำคือครูเหนี่ยว ครูประเวช
ครูทับ . . ป้าเมียด เพลงท่านแม่เป็นหลัก พี่จรัสนี่เขาต่อเพลงกับป้า
เมียดไว้เยอะ⁴⁰

ภาพที่ 9 ภาพการบรรเลงวงเครื่องสายปี่ชวา ออกรายการโทรทัศน์

ในการบรรเลงเครื่องสายปี่ชวาในระยะต่อมา บรรดาครูอาวุโสในวงนี้มีอายุ
มากขึ้น บรรดาลูกศิษย์ที่ทำการถ่ายทอดในยุคนั้นมี อาจารย์มนัส ขาวปลี้ม อาจารย์สมาน
น้อยนิตย์ อาจารย์บุญช่วย โสวัตร อาจารย์จีระพล เพชรสม อาจารย์ปกรณ์
รอดช้างเผื่อน อาจารย์เชวงศักดิ์ โพธิสมบัติ อาจารย์ป๊อบ กงลายทอง เป็นต้น
อาจารย์มนัส ขาวปลี้มได้อธิบายเรื่องราวในครั้งนั้นว่า

⁴⁰ สัมภาษณ์ม.ล.สุรภัย์ สวัสดิกุล, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 10
พฤศจิกายน 2538.

ระยะหลังอาเวช⁴¹ สีซอด้วง หลวงไพเราะ สีซอู้ ครูทองดี คิดจะเข้
พ่อพริ้ง 2 พริ้งดีกลอง แล้วก็มีผมด้วยเป็น 3 คน เพราะ 2 คนนั้นดีสรหมา
ไม่ตรงกัน คนละทางกัน ผมกับพ่อพริ้ง กาญจผลินดีลงกัน ครูเลยเลือก
คนกลองกัน ครูเลือกผม ต่อมาพ่อพริ้ง คนตรีรสก็ตามองไม่ค่อยเห็น
พออาเวชออกจากกรมศิลป์ไปแล้ว ก็เป็นรุ่นของเขวงศักดิ์ จีระพล
ปกรณเข้ามา รุ่นนี้ยังเด็กนะ ผมไปดีกลองกับสมาน ปีบก็เป่าปี่กับบุญช่วย
บุญช่วยระยะหลังก็ไม่ได้ไป ปีบเป่าคนเดียว⁴²

คุณครูละเมียด จิตตเสวี เป็นผู้ที่มักลวิธิเศษในการคิดจะเข้เป็นของตัวเอง
ถ้าเป็นนักดนตรีที่คุ้นเคยจะทราบทันทีว่าเป็นเสียงจะเข้ของคุณครูละเมียด ลักษณะเสียง
จะเข้จะแน่น ดังและไม่บอดเสียง การปฏิบัติกลวิธิเศษต่าง ๆ มีความชัดเจนทั้งในเพลงที่
มีจังหวะช้าและจังหวะเร็ว อาจารย์เยาวมาลัย ศิษกุลได้เล่าว่า

ครูละเมียดจะสอนเสมอว่า คิดแรง ๆ ไม่ต้องกลัวจะเข้เจ็บ เสียงจะเข้จะ
ดังมากและชัดด้วย ครูจะให้เราออกแรงเยอะ ๆ เวลาครูละเมียดคิดเอง จะ
ชัดทุกนม กล้า 3 เสียงก็เหมือนกัน นิ้วกลางต้องกล้าให้ได้ ครูจะให้หัดกล้า
เป็นอาทิตย์เลย ถ้าเราทำไม่ได้ครูก็จะคิดให้ดู . . . ไม่คิดจะเข้ของครูก็จะทุ้
ๆ เหมือนนิ้วโป้ง ครูจะไม่ใช้ไม้คิดจะเข้แหลม ๆ เลย ครูละเมียดให้ครูไว้อัน
หนึ่งแล้วจะกันมาให้ดู ทางเพลงของครูที่ถ่ายทอดมันเหมือนกับปรุแง่มมา
แล้ว จะเรียงกันเรียบร้อยมาเลย ครูจะให้เคล็ดเล็ก ๆ น้อย ๆ ตลอด เคล็ด
ของครูเช่น ครูจะบอกว่า “เธอคิดตรงนี่ซิ ถ้าเธอรัวตรงนี้แล้วเธอจะเมื่อย ถ้า
คิดตรงนี้จะไม่เมื่อย” แล้วก็จริงของครู บางที่แทนที่จะต้องรัวก็ไม่รัว คิดไม้
คิดเข้านิดเดียว แล้วก็จริงอย่างที่ครูว่า เพราะเวลาเรารัวมาก ๆ เราก็จะเพลี่ย
ครูมีการให้เบรคมือไว้ก่อน เอาไว้ตอนหลังที่ลงจบจะได้มีแรงคิดเพราะ ๆ

⁴¹ อาเวชคือ อาจารย์ประเวช กุมุท ศิลปินแห่งชาติสาขาดนตรีไทยประจำปี
2532.

⁴² สัมภาษณ์มนัส ชาวปลื้ม, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 10
พฤศจิกายน 2538.

ครูจะดูว่าอะไรที่เราถนัด ถ้าเราถนัดอย่างนี้ก็จะให้คิดอย่างนี้ไปเลย ถ้าอีกคน ถนัดอีกอย่างครูก็จะให้อีกอย่าง ของครูที่ต่อมาจะคิดสบาย ไม่ค่อยพลิก แผลงอะไรมาก⁴³

อาจารย์จิรัส อาจณรงค์ได้เล่าถึงเสียงจะเข้ของคุณครูละเมียด ว่า “เสียงจะเข้ ป้าเมียดโต ชัดเจน เขาใช้ไม้คิดใหญ่ ไม่ได้แหลมเปียบเหมือนเดี๋ยวนี้อะไร ห้วนจะทุ้ ๆ คิดแล้วต้องใช้กำลังมาก คิดเป็นหลักเป็นฐาน ทางจะเข้ดีมาก”⁴⁴

ความสามารถในด้านเพลงเดี๋ยวนั้น คุณครูละเมียด จิตตเสวีได้เคยอัดเสียง เดี๋ยวจะเข้ไว้กับห้างต. เง็กชวน เพลงลาวแพน เพลงเขมรปี่แก้วทางสักวา เพลงกราวในปัจจุบันที่ยังคงหลงเหลืออยู่เป็นแถบเสียงเพลงลาวแพน

คุณครูละเมียด จิตตเสวีได้บรรเลงเดี๋ยวจะเข้ทำนองเสียง เมื่อประมาณปีพุทธ ศักราช 2473 ในครั้งนั้นศรีกรุงได้ทดลองทำนองเสียงขึ้นเป็นครั้งแรกในเมืองไทย โดยทำการยืมกลองจากต่างประเทศ ในการทดลองบันทึกมีการแสดงจำวัดของนายทิ่ง มาพ มงคล การเดี่ยวซอสามสายของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) และเดี๋ยวจะเข้โดยนาง สนิทบรรเลงการ (ละเมียด จิตตเสวี) เมื่อถ่ายทำเสร็จแล้ว ในเมืองไทยไม่มีกลองฉายหนัง ชนิดนี้ ศรีกรุงจึงเดินทางไปทำการทดลองฉายที่ประเทศสิงคโปร์ เมื่อเห็นว่าได้ผลจึงลงมือสร้างอุปกรณ์ขึ้น และทำการเปิดฉายหนังเสียงขึ้นในเมืองไทยเป็นครั้งแรกเมื่อเดือน สิงหาคม พุทธศักราช 2473 ในครั้งนั้นได้มีการนำหนังที่ทำการทดลองบันทึกขึ้นเป็น ครั้งแรกนี้ออกฉายในเมืองไทยด้วย⁴⁵

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴³ สัมภาษณ์เยาวมาลย์ ดิศกุล, ข้าราชการกองการสังคีต - กรมศิลปากร, 1 ธันวาคม 2538.

⁴⁴ สัมภาษณ์จิรัส อาจณรงค์, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 10 พฤศจิกายน 2538.

⁴⁵ สัมภาษณ์โดม สุขวงศ์, นักจดหมายเหตุ 4 หอภาพยนตร์แห่งชาติ, 7 ธันวาคม 2538.

เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2499 วันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน คุณครูละเมียด จิตตเสวีได้รับพระราชทาน เหรียญช้างเผือก เนื่องจากไปปฏิบัติราชการที่ประเทศพม่า

ภาพที่ 10 ภาพคุณครูละเมียด จิตตเสวี ถ่ายที่ประเทศพม่า

M.S. SNITBANLENGKARN.

Ms. Snitbanlengkarn.

นางสนธิ์ทมนรเศรษฐ์

Ms. Snitbanlengkarn.

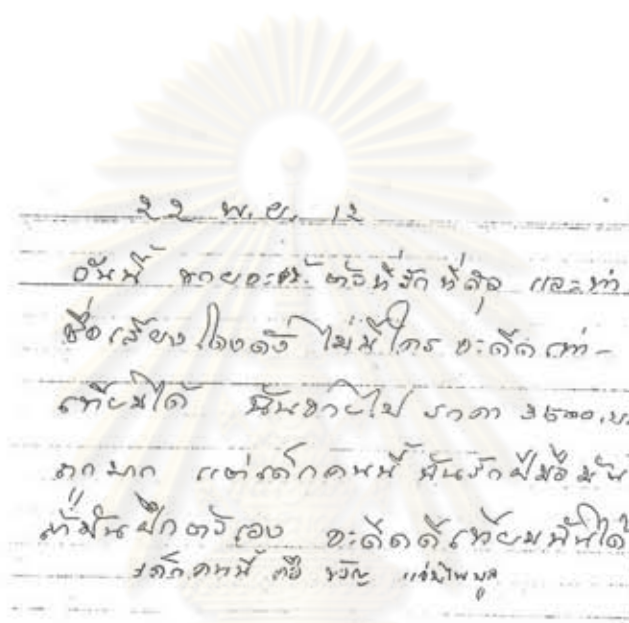
บันทึกลายมือคุณครูละเมียดจิตตเสวี เป็นภาษาอังกฤษเมื่อ ไปปฏิบัติราชการประเทศพม่า

ลูกศิษย์

ลูกศิษย์ของคุณครูละเมียด จิตตเสวีมีน้อยมากคือ อาจารย์เขวามาลัย ดิศกุล อาจารย์ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน อาจารย์พรธรรณีภา บัณฑิตเสาวภาคย์ อาจารย์จาร์ บาลี อาจารย์จีระพล เพชรสม อาจารย์เชวงศักดิ์ โพธิสมบัติ อาจารย์ประเวช กุมทเล่าว่า “ลูกศิษย์รุ่นโตไปอีกก็ไม่เห็นนะ มีแต่ครูทองดี สุจริตกุลนะ ที่เห็นครูปรับทางเดียวให้ ทางเดียวลาวแพนที่ครูทองดีใช้ติดกับรำก็เส้นทางที่คุณครูละเมียดผูกขึ้น ครูละเมียดต่อให้ฉันไปติดที่ญี่ปุ่น”⁴⁶

⁴⁶ สัมภาษณ์ประเวช กุมท, ศิลปินแห่งชาติประจำปี 2532, 16 สิงหาคม

ถูกศิษย์คนสำคัญที่มีความใกล้ชิดกับคุณครูละเมียดและมีความใกล้ชิดมากคือ อาจารย์พรณีภา บัณฑิตเสาวภาคย์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จากบันทึกลายมือ วันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2512 ของคุณครูละเมียด เกี่ยวกับอาจารย์พรณีภา บัณฑิตเสาวภาคย์ว่า

๒๒ พ.ย. ๖๒
 อหมี ขอลอระ. ครีหังกร หัสจ ๖๒๒๖
 ชื่อเสียง โดดเด่น ไม่หวั่นไหว ชะลัดแท้-
 เก่งกล้า มีเมตตาใจ รักคน ๒๕๓๐,๖.
 รักคน แต่รักคนหมี มีเมตตาใจ
 หักหักหักตัวเอง ชะลัดแท้แท้คนไหนได้
 รักคนหมี คือ วิชา แต่ไม่พบ

บุคคลในวงการดนตรีไทยเข้าใจกันว่าอาจารย์พรณีภา เป็นหลานของคุณครูละเมียด จิตตเสวีแต่ความจริงนั้น เป็นบุตรของนางผวน แจ่มไพจรรย์ ซึ่งเป็นน้องสาวแท้ ๆ ของครูปลั่ง ครูไปล์ วรรณเขจร ครูทั้ง 2 ท่านมีความสนิทสนมเป็นพิเศษกับคุณครูละเมียด จิตตเสวี ความสนิทสนมกันเป็นพิเศษนี้เองทำให้คุณครูละเมียดรักใคร่อาจารย์พรณีภาเป็นเสมือนหลานแท้ ๆ คนหนึ่ง ดังที่อาจารย์พรณีภาได้กล่าวถึงคำพูดของคุณครูละเมียดว่า “ฉันต่อเพลงให้ก็เพราะรักนะ ฉันรักลุงไปล์ ลุงปลั่ง เขานิฮัยดี ไปงานด้วยกันบ่อย ซอนะเขาน่า ฉันก็คิดจะเข้าไป”⁴⁷

⁴⁷ สัมภาษณ์พรณีภา บัณฑิตเสาวภาคย์, อาจารย์ประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพมหานคร, 1 ธันวาคม 2538.

จากเหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นลักษณะวัฒนธรรมไทยอย่างหนึ่งคือ ความสนิทสนมกันมาก ๆ นั้น ไม่เป็นญาติก็จะนับเนื่องเป็นเสมือนเป็นญาติกัน หลานของเพื่อนก็ถือว่าเป็นหลานของตัวเองด้วย ไม่ใช่พี่น้องกันโดยสายเลือดก็นับถือเป็นพี่น้องกัน มีความจริงใจต่อกันอย่างลึกซึ้ง จากกรณีของอาจารย์พรณีภา บัณฑิตเสาวภาคย์ ซึ่งบุคคลในวงการดนตรีไทยเข้าใจว่าเป็นหลานแท้ ๆ ของคุณครูละเมียด จิตตเสวีนั้น เมื่อทำการศึกษาค้นคว้าแล้วจึงพบว่า เป็นเพียงหลานของเพื่อนรักคือหลานของครูไปล์ และ ครูปลั่ง วรรณเขจร เท่านั้น

ลักษณะการถ่ายทอดความรู้

ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ คุณครูละเมียดจะมีวิธีการที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งมีลูกศิษย์ของคุณครูละเมียดได้อธิบายแตกต่างกัน จากการสัมภาษณ์อาจารย์เขวามาลย์ ดิศกุล เล่าว่า

เวลาครูต่อเพลง ครูจะให้เลือกเลยว่าจะคิดอย่างไร คิดตรงนี้เป็นอย่างไรบ้าง นี้อย่างไหนจะคิดถนัด สะบัด 3 เสียงได้ขึ้นครบไม้ สะบัด 3 เสียงนี้ครูให้เล่นเป็นอาทิตย์เลยกว่าจะต่อเพลงให้ ไม่เหมือนสมัยนี้ กว่าครูจะต่อให้ครูจะเคี้ยวแล้วเคี้ยวอีก บางทีเราก็คิดอ่า ๆ ครูไม่ได้หันมามองนะ ฟังแล้วรู้ทันที ครูก็จะบอกว่า “นี่ไม้ดีออกนี่จะ เสียงนี้” บางทีครูดำน้ำพริกทำกับข้าวอยู่ในครัว เราก็แกล้งคิด จะมีเสียงดังออกมาเลย “ไม่ใช่อย่างนี้นะเธอ นี่ทำไมบอดเสียง” ครัวบ้านครูจะมีที่กันเป็นไม้ระแนง ระหว่างครัวกับด้านใน ครูจะทำกับข้าวอยู่ในครัว เราก็จะคิดจะเข้าข้างนอก เราคิดผิดคิดถูก ครูจะฟังอยู่ตลอดเวลาเชียว แม้ว่าจะทำงานอยู่ก็ตาม⁴⁸

อาจารย์ประเวช กุมุทเล่าว่า “ครูจะเล่นจะเข้าให้ดูเป็นลักษณะตัวต่อตัวกันเลย”⁴⁹

⁴⁸ สัมภาษณ์เขวามาลย์ ดิศกุล, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 1 ธันวาคม 2538.

⁴⁹ สัมภาษณ์ประเวช กุมุท, ศิลปินแห่งชาติประจำปี 2532, 16 สิงหาคม 2538.

อาจารย์พรณิภา บัณฑิตเสาวภาคย์เล่าว่า

เวลาต่อเพลงป้าชอบสี่ชอบอก ให้เราคิดจะเข้ตาม ถ้าเราทำไม่ได้ป้าจะหยุดบอกเช่น เอ้า ตรงนี้สะบัด 3 เสียง ถ้าใช่หรือไม่ใช่ก็จะบอกอีกที นอกจากเพลงเดียวถึงจะคิดให้ดูบางตอน . . . ป้าชอบสี่ชอบแกล้ง เวลาซ้อมเพลงป้าชอบทำเป็นสื่ออย่างอื่นให้เราชินของเราไว้ พอเราหลงตามไป ป้าก็จะบอกว่า “เอ้า มาบ๊ายจี้ตามฉันทำไม” ป้าก็จะชอบสื่ออย่างอื่นไปเรื่อย ๆ แต่ก็เป็นทางขอนะ⁵⁰

อาจารย์จาร์ บาลีเล่าว่า “เวลาครูต้องจะนอยปากบอกเพลง ไม่เคยคิดจะเข้าให้ดูเลย ครูจะทำกับข้าวไป ตำนน้ำพริกไป ปากก็จะบอกเพลงไปด้วย”⁵¹

อาจารย์เยาวมาลย์ ดิศกุลเล่าว่า “ครูจะคิดให้ดูบ้าง นอยปากบ้าง แต่ครูไม่เคยใช้โน้ตเลยนะ แล้วก็ไม่เคยพูดเรื่องโน้ตเลย ต่อจำตลอด ครูจะชอบเพลงเชิดจีนมาก”⁵²

อาจารย์โสภาวรณ กล้าคล้ายเล่าว่า

เวลาคุณย่าต่อ คือที่เนี่ยเรียนขอ ตอนคุณย่ามาสอนพิเศษที่วิทยาลัยจะสอนขอ คุณย่าจะนั่งบนเก้าอี้ นักเรียนจะนั่งอยู่กับพื้นข้างล่าง จะจัดให้นั่งเป็นกลุ่มไม่ตามชั้นนะ เพราะได้เพลงไม่เหมือนกัน แต่ถ้าได้เพลงเดียวกันแต่คนละระดับชั้นก็เอามาเรียนรวมกัน แล้วก็สอนทีละวรรคให้เราติดตาม

⁵⁰ สัมภาษณ์พรณิภา บัณฑิตเสาวภาคย์, อาจารย์ประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร, 17 พฤศจิกายน 2538.

⁵¹ สัมภาษณ์จาร์ บาลี, อาจารย์ประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร, 17 พฤศจิกายน 2538.

⁵² สัมภาษณ์เยาวมาลย์ ดิศกุล, ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร, 1 ธันวาคม 2538.

บางครั้งก็ได้ท่อนหนึ่ง ถ้าเราจำได้เร็ว พอแน่ใจว่าเราได้แล้วก็มาซ้อมกันเอง ในกลุ่มที่ต่อกัน แล้วก็เรียกกลุ่มใหม่เข้าไป คุณอาจจะจำได้ว่ากลุ่มนี้ต่อเพลงนี้ไว้ กลุ่มนี้ต่อเพลงนี้ไว้ พอต่อแยกเครื่องมือแล้วก็ให้รวมซ้อม⁵³

อาจารย์ปกรณ์ รอดช้างเผือกเล่าว่า “ตอนที่ต่อกับครู ต่อกันหลายแบบ ครูมักจะนั่งสีบนเก้าอี้บอกเพลง บางทีครูก็จะคิดจะเข้าให้ดู บางทีก็ยืนยกปากบอก เพราะระยะหลังครูจะคิดจะเข้าให้ดูไม่ไหวแล้ว”⁵⁴

จากความแตกต่างในการถ่ายทอดข้างต้น แสดงถึงความสามารถและความคล่องตัวของคุณครูละเมียด จิตตเสวีในเรื่องของการถ่ายทอด ที่มีได้ยึดลักษณะการถ่ายทอดเป็นเฉพาะแบบใดแบบหนึ่ง หากแต่สามารถที่จะปรับตัวและปรับเปลี่ยนวิธีการต่าง ๆ อยู่เสมอให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันนั้น ๆ อยู่เสมอ ยกตัวอย่างลูกศิษย์บางคนใช้การยกปากบอกเพลง ลูกศิษย์บางคนครูจะคิดจะเข้าให้ดูบ้าง ลูกศิษย์บางคนไม่คิดจะเข้าให้ดูเลย บางคนใช้การสีขอบอกเพลงและฝึกซ้อมร่วมกับศิษย์ ทำให้ศิษย์เพิ่มทักษะในการบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีอื่นเป็นอย่างดีอีกด้วย

ช่วงสุดท้ายของชีวิต

ช่วงสุดท้ายของชีวิต คุณครูละเมียด ได้ปฏิบัติราชการจนวันสุดท้ายของชีวิต คุณครูละเมียด จิตตเสวี ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2516 ด้วยโรคหัวใจ เส้นโลหิตแตก และความดันโลหิตสูง รวมอายุได้ 63 ปี กระทำพิธีศพที่วัดมกุฏกษัตริยเดวิยาราม

คุณชาญ สิงหกละได้เล่าถึงเหตุการณ์ขณะนั้นว่า “ป้า ลำบากจนกระทั่งเสียชีวิตเลย วันที่เสียชีวิต พอป้ากลับจากทำงาน ก็มาทำขนมให้ผมทาน รู้สึกจะทำขนม

⁵³ สัมภาษณ์ โสภาวรณ กุลคำคล้าย, อาจารย์ประจำโรงเรียนเบญจมราชานุสรณ์, 5 ธันวาคม 2538.

⁵⁴ สัมภาษณ์ปกรณ์ รอดช้างเผือก, อาจารย์ประจำคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 7 ธันวาคม 2538.

ข้าวเม่าคลุก อยู่ ๆ ก็ฟูไปเลย ผมก็ช่วยจัดงาน เรียกว่าเป็นพ่องานเลขก็ว่าได้ ทั้งพิมพ์การ์ด ติดต่อส่งการ์ด ทั้งหมดม่อแล้ว ม่อม่อก็ฤทธิ์”⁵⁵

การจากไปของคุณครูละเมียด จิตตเสวีทำให้วงการดนตรีไทยขาดศิลปินเอกคนสำคัญไปคนหนึ่ง หลวงไพเราะเสียงซอได้กล่าวรำพึงรำพันว่า “หมดแม่เมียดไปเสียคน เครื่องสายปี่ชวา นี้ หมดรสไปทีเดียว”⁵⁶

บทสรุป

จากการศึกษาประวัติชีวิตของคุณครูละเมียด จิตตเสวี พบว่าคุณครูละเมียดนั้นเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จขั้นสูงสุดในการเป็นศิลปิน ทั้งนี้มีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่เป็นส่วนส่งเสริมให้ชีวิตการเป็นศิลปินของคุณครูละเมียด จิตตเสวีมีความสมบูรณ์

คุณครูละเมียด จิตตเสวี ทำการสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นเลิศ ในช่วงที่มีชีวิตอยู่ ยกตัวอย่างเรื่องของการบรรเลงเครื่องสายปี่ชวา ยุคของคุณครูละเมียดและศิลปินร่วมสมัย ในยุคนั้นถือได้ว่าเป็นยุคที่มีความเจริญรุ่งเรืองจนถึงขีดสุดและได้ก่ออายุทางวัฒนธรรมดนตรีไทยคนสำคัญหลายท่านที่มีชื่อเสียงและก่อความเจริญสืบต่อกันมาในปัจจุบัน

ปัจจัยภายในนั้น จากการศึกษประวัติชีวิตจะพบว่าคุณครูละเมียดมีปัจจัยภายในที่สมบูรณ์มากที่สุด คุณครูละเมียด จิตตเสวีเป็นผู้ที่มีความมานะพยายามเป็นเลิศ เป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียรในการฝึกซ้อมและฝึกหัดดนตรี เป็นผู้ที่มีความอดทน สะท้อนได้จากความอดทนในการถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกศิษย์ที่มีความแตกต่างกันในเรื่องของมันสมองและปัญญา เป็นผู้ที่มีทัศนคติดี สะท้อนได้จากเรื่องการทำงานกับศิลปินอื่น ๆ จนเป็นที่รักใคร่และทำการกล่าวขวัญเป็นเสียงเดียวกันดังที่ได้แสดงไว้แล้วข้างต้นของบทนี้

ปัจจัยภายนอกพบว่า คุณครูละเมียด จิตตเสวีเป็นผู้ที่มีปัจจัยต่าง ๆ ครอบคลุมจนทำให้คุณครูกลายเป็นศิลปินเอกที่มีความเป็นเลิศของชาติคนหนึ่ง ปัจจัยภายนอกจะเป็นเรื่องของการศึกษาโดยตรง การศึกษาโดยทั่วไปสามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ

⁵⁵ สัมภาษณ์ชาญ สิงหลกะ, บุตรชายของคุณครูละเมียด อรุณชีวิน, 18 ธันวาคม 2538.

⁵⁶ ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน, “เครื่องคิดของไทย,” ศิลปินนิพนธ์ปริญาบัณฑิต คณะนาฏศิลป์และดุริยางค์ วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา, หน้า 101.

- โรงเรียนบ้านคือ พ่อ แม่
- โรงเรียนที่ให้ความรู้ (SCHOOL)
- โรงเรียนชีวิต โลก และประสบการณ์⁵⁷

โรงเรียนบ้าน เป็นโรงเรียนอันดับแรกของมนุษย์ทุกคน จะพบว่าคุณครูละเมียด จิตตเสวีเป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ในระดับนี้ บิดาของคุณครูถือได้ว่าเป็นนักวิจัยผู้มีความสามารถคนหนึ่ง สามารถทำเครื่องดนตรีไทย ทำสายซอ สายจะเข้ และชายเครื่องดนตรีไทย อีกทั้งยังแสดงการเป็นนักวิจัย ทำการทดลองเรื่องนมของจะเข้ ด้วยการทำเป็นขานี้อด เจาะทะลุเข้าไปในตัวจะเข้และอัดด้วยตะปูควงให้แน่น เพื่อไม่ให้นมจะเข้หลุดง่าย เมื่อทำเสร็จแล้ว ปรากฏผลว่าได้คุณภาพเสียงไม่ดี จึงได้เลิกใช้ไป บิดาของคุณครูละเมียด จิตตเสวียังเป็นครูสอนดนตรีไทยโดยทำการเรียนการสอนที่บ้าน

โรงเรียน (SCHOOL) ที่คุณครูละเมียดทำการศึกษาด้านดนตรี คุณครูละเมียดศึกษาจะเข้ กับหลวงว่องจะเข้รับ (โต กมลวาทิน) หลวงว่องจะเข้รับเป็นครูจะเข้ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด Ingram มหรรสพ ลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียงเช่น นายจ่าง แสงดาวเด่น คุณครูนิภา อภัยวงศ์ เป็นต้น และด้วยคุณครูละเมียด เป็นผู้ที่มีปัจจัยภายในที่สมบูรณ์ดังที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้การศึกษาประสบความสำเร็จสูงสุด กลายเป็นศิลปินผู้ที่มีชื่อเสียงในการคิดจะเข้ยุคนั้น

โรงเรียนชีวิต โลกและประสบการณ์ จะพบว่าคุณครูละเมียดนั้นเมื่อทำการศึกษากับหลวงว่องจะเข้รับแล้ว ก็ช่วยบิดาสอนดนตรีที่บ้าน ต่อมาเข้ารับราชการในกองการสังคีต กรมศิลปากร โลกแห่งประสบการณ์ของคุณครูนั้น จะแวดวไปด้วยศิลปินที่มีฝีมือและมีชื่อเสียงทั้งสิ้น ยกตัวอย่าง คุณครูละเมียด จิตตเสวีมีความสามารถในการสีซอ เป็นเลิศ สามารถสีได้ถึงเดี่ยวกราวโน มีการฝึกซ้อมโดยมีคุณครูหลวงไพเราะเสียงซอ เป็นผู้คอยให้คำแนะนำ และทำการฝึกซ้อมกันอยู่เสมอ ศิลปินที่ร่วมสมัยทำงานอยู่ด้วยกันกับคุณครูละเมียดคือ หลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรุชชีวิน) คุณครูพริ้ง คนตรีรส คุณครูพริ้ง กาญจผลิน คุณครูเทียบ กงลายทอง คุณครูมิ ทรัพย์เย็น คุณครูสอน วงฆ้อง คุณครูมนตรี ตราโมท คุณครูทองดี สุจริตกุล คุณครูอุสา คันธมาลัย คุณครูเหนี่ยว คุริยพันธุ์

⁵⁷ พิชิต ชัยเสรี, "ARTICLE CONFERENCE," 26 กันยายน 2538.

จากปัจจัยภายในและภายนอกที่สมบูรณ์มากที่สุด ในทุก ๆ ปัจจัย ทำให้คุณครู
ละเมียด จิตตเสวี เป็นศิลปินที่มีความสามารถเป็นเลิศและสร้างสรรค์ผลงานการบรรเลง
เดี่ยวจะเข้ที่มีคุณค่ามากที่สุดให้กับวิชาการด้านเครื่องสายไทย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย